

מאמר מערכת

רצית ה' ארצך

רצית ה' ארצך שבת שבית יעקב. זה שאמר הכתוב ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה, הקב"ה הופך ומהפך בה ונותן עיניו בה עד שתרצה מעשיה להקב"ה, והמצוות שנצטוו ישראל עליהן, אם הוציאו את המעשרות ועושים את השמיטים, אותה שעה היא מרצה את מעשיה להקב"ה, וכן הוא אומר אז תרצה הארץ את שבתותיה, לכך רצית ה' ארצך וגו', מי נושא עונם? הארץ אשר הם יושבים עליה, שנאמר העם היושב בה נשוא עון... אשריהם יושבי ארץ ישראל שאין להם לא חטא ולא עון לא בחים ולא במתים, וכן הוא אומר נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה, ואומר מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא. ילקוט שמעוני תהילים רמז תתלג

משמעות דברי המדרש הוא, שריצוי הארץ להקב"ה הוא על ידי שישראל מקיימים מצות התלויות בארץ, מוציאים מעשרות ועושים שמיטין! ולשם מה צריך שתהיה הארץ מרוצה להקב"ה? משום שהארץ נושאת את עוונם של ישראל, ועל ידי ריצוי הארץ מתכפרים עוונותיהם של ישראל. בבחינת "רצית ה' ארצך, שבת שבית יעקב".

זלכאורח קשה, הרי המדובר הוא על זמן שבית המקדש קיים, שגם מצוות הארץ הם מן התורה, ואם כן מה ענין ריצוי זה, הרי מי שחטא מביא קרבן ומתכפר, ומביא עולה דורון לריצוי, א"כ מהו ריצוי על בארץ?

זיש ליישב הדברים עם הקדמות שכתבו רבותינו ז"ל, ואכתבם בקצרה:

ידועים דברי הרמב"ן זללה"ה שכל מקום שאומר הכתוב "הארץ" סתם, הכונה לארץ ישראל. ומכיון שארץ ישראל היא בחינת "ארץ", ארצו של

הקב"ה, נתנה לישראל בניו, ואין לזרים חלק בה, ריצוי זה בביכורים והפרשת תרומות ומעשרות, ומתנות כהונה ועניים, ושביעית, הוא חלק גבוה, להורות היות הארץ חלקו של הקב"ה, וראשיתה לה'.

עוד אפשר קרוב להנ"ל, דרצוי הארץ הוא בהיות הארץ ארצו של הקב"ה, ונתנה לעם ישראל מתנה טובה וחביבה, ומצינו שנענשו על "כי מאסו בארץ חמדה". והמוכר בית בבתי ערי חומה נחלט לשנה, קנס על שמכרו, משום חיבת הארץ. ותשובת המשקל הוא לחבב הארץ ולדור בה בבחינת "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו". ומצינו בחז"ל שמחיבת הארץ היו מתקנים שבילי הארץ ומסלקים מכשולות מן הדרכים. אם כן כל שכן משום חיבת הארץ יש לפרנס העניים דרך כבוד וכו'.

אז אפשר, משום שבעוון האדם לוקה הארץ, על דרך "ארורה האדמה בעבורך", ואחר ששב ורפה לו, צריך ריצוי גם על הארץ, וריצוי זה הוא בקיום מצות הארץ.

אז אפשר, עמ"ש הטבעיים שאויר הארצות ופירותיהם מוליד תכונות בנפש האדם לטוב ולמוטב, וכשבטרם כל בתחילת המעשים מקיים האדם מצות התלויות בארץ ובפירותיה, הרי הוא התחלה בקדושה, ומצוה גוררת מצוה, ובודאי יהיה תועלתם לטובה.

גליון 64 עוסק:

- א. בגדרי עציץ נקוב בערלה ושאר דינים. מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א.
- ב. בדיקת דגים מתולעת 'לרניא'. הגרמ"ל לנדא שליט"א אב"ד ב"ב. ותגובת יו"ר המכון הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.
- ג. כלאים בגפן שטרם הוציא פירות. הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.
- ד. נתינת מתנות כהונה לשליח. העורך.
- ה. סיכום והערות בהלכות חלה – המשך. הרה"ג אליהו ראש שליט"א.
- ו. ביצורף סובין ומורסן לחלה – המשך. הרב יוסף צברי שליט"א.

ביקרא דאורייתא
העורך

מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות מה דינו לשבת ושאר דינים

אחרי שכתבתי התשובה בענין הפיטאיה¹. אמרתי ע"ז שיעור בכולל שבראשות בני הר"ר אב"י הי"ו, וחתני זה רע"י הי"ו כתב לי איזה הארות בענין מדברי האחרונים, וגם ממה שהוסיף מדיליה, וע"כ אני שב לדון שנית בעציץ נקוב ע"ג יתדות מה דינו לשבת ולשאר הדינים, והי' יהיה בעזרי שלא אבוש ולא איכשל בדבר הי' זו הלכה.

זנשוב למ"ש לעיל דבשבת (פ"א ע"ב) גופא אמר ר"ל צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו, והתולש ממנו בשבת חייב חטאת. א"ר פפי שמע מינה מדר"ל האי פרפיסא שרי לטלטולי (ופירש"י בד"ה מדר"ל, דאמר מותר לקנח בו, וכו') מתקיף לה רב כהנא אם אמרו לצורך יאמרו שלא לצורך, אמר אב"י פרפיסא הואיל ואתא לידן לימא ביה מילתא, היה מונח ע"ג קרקע והניח על גבי יתדות מחייב משום תולש, היה מונח ע"ג יתדות והניחו ע"ג קרקע חייב משום נוטע. ופירש"י ז"ל פרפיסא עציץ נקוב שזרעו בו (וע"ש מ"ש בשם הגאונים שפירשו את זה לענין כפרות בערב ר"ה, שמחזירו על ראשו ז"פ, ואומר זה תחת זה וזה חליפתי וזה תמורת, ומשליכו לנהר, ע"ש).

עז"כ רש"י ז"ל חייב משום תולש, דאינו נהנה שוב מריח הקרקע, ול"נ דהאי חייב לאו דוקא, אלא אסור משום דדמי לתולש, דאי חייב ממש קאמר, היכי שרי רבנן איסור כרת וסקילה משום קינוח, וכו', עכ"ל.

וגם התוס' שם (ד"ה והניחו ע"ג יתדות) כתבו, דהאי חייב מכת מרדות מדרבנן, כדפירש בקונטרס, מדשרי ריש לקיש, וקשה לר"י דבפ"ק דגיטין (ז' ע"ב) עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות באנו למחלוקת ר"י ורבנן, ולרבנן חייב במעשר, ואמר רבא דילמא ע"כ לא קאמרי רבנן אלא בספינה דלא מפסק אויר, אבל עציץ דמפסיק אויר, אפי' רבנן מודו, וקשה דכאן חשבינן ליה כמחובר מדאורייתא, אפי' הניחו ע"ג יתדות, שהרי לא חייב משום תולש אלא מדרבנן, ונראה לר"י דשמעתין לא סברא דחייא דרבא דהתם. עכ"ל. ועיין תוס' גיטין (ז' ע"ב) ד"ה דילמא. וגם שם אמרו שחייב זה הוא רק מדרבנן. וכ"נ ממ"ש בגיטין (ל"ז ע"א)

¹ נדפסה בגליון הקודם.

שכותבין פרוזבול על עציץ נקוב שמונח ע"ג יתדות, משמע דגם בהיותו מונח על היתדות, דינו כמו שהוא מונח על גבי קרקע.

זכר הבאתי לעיל דעת רבינו הרמב"ם ז"ל בהלכות שבת (פ"ח ה"ד) שהוא חייב מדאורייתא, וז"ל, גבשושית של עפר שעלו בה עשבים, הגביהה מעל הארץ והניחה ע"ג יתדות חייב משום תולש, היתה ע"ג יתדות והניחה על הארץ חייב משום זורע. עכ"ל. והה"מ ז"ל הזכיר הגמ' דשבת (פ"א ע"ב) פרפיסא היה מונח ע"ג קרקע וכו', וכן הביא את פירש"י ז"ל דחייב לאו דוקא וכו"ל, וכתב בזה"ל, ונראה שלא היה גורס בההיא דצרוור חייב חטאת, אלא חייב בלבד, ורבינו לא הזכיר היתר קינוח בצרוור שעלו בו עשבים, וכו', ואפשר שדעת רבינו ז"ל היא, שההיתר הוא כשהצרוור מונח ע"ג יתדות, ונסמך על מ"ש (פכ"ו ה"ה) היו לפניו צרוור וכו', ואעפ"י שלא נזכר שם צרוור שעלו בו עשבים, כיון שמונח ע"ג יתדות אין איסור מחמת עשבים. עכ"ל. ומדבריו ז"ל נראה שהוא מפרש בדעת הרמב"ם ז"ל, דכשמגביה מהקרקע על גבי יתדות, חשיב תלוש ממש, וע"כ חייב משום תולש, וכשמורידו מעל היתדות לקרקע הו"ל זורע וחייב. ואולם יש מקום בראש לומר דאה"נ שהוא חיוב גמור משום תולש או משום זורע, ואעפ"י כמינק יניק גם כשהוא מונח ע"ג יתדות, ואפ"ה שייך בו זורע ותולש מפני שמרבה וממעט ביניקתו, וכמ"ש לעיל.

זחתני כבני זה דודי וזה רעי שליט"א כתב לי שכן מצא בספר זכר יצחק ח"ב (סימן מ"ה סק"ב) שכתב דלעולם עציץ (נקוב) המונח על גבי יתדות הוי מחובר לענין פרוזבול ומעשר, אבל בשבת יש לחייב על מיעוט היניקה משום קוצר. ע"ש. וכן כתב בזכרון שמואל (ס"ס ד').

תדע דמיעוט היניקה או הריבוי של היניקה קובע מאוד, ועיין במשנה למלך בהלכות בכורים (פ"ב ה"ט) בד"ה ודע דבפ"ב דגיטין דף כ"ב וכו'. כתב וז"ל, ובתחלה נקדים ונאמר דאליבא דכ"ע אילן הנטוע בארץ ונופו נוטה לח"ל, או איפכא, פשיטא דלכ"ע אזלינן בתר העיקר, וכמו שפסק רבינו בפ"א מהלכות תרומות הכ"ד, אך בעציץ נקוב שהוא בארץ ונופו נוטה לח"ל, בזה נחלקו, דאביי מדמה לעציץ נקוב כאלו מונח בארץ ממש, ומש"ה אית ליה דאזלינן בתר נקבו, דומיא דאילן הנטוע בארץ, ורבא ס"ל דלא דמי, דדוקא כשנטוע בארץ שיינקתו מרובה, אז נמשך הנוף בתר השורש, אבל בעציץ אף שהוא נקוב אין יניקתו מרובה, ומש"ה אין הנוף נמשך אחר העיקר וכו'. עכ"ל.

חרי מבואר להדיא דבדבר הנטוע באדמה לכ"ע שדינן נופו בתר עיקרו, ולא נחלקו אביי ורבא אלא בעציץ נקוב, וההבדל ביניהם הוא, שזה שנטוע

באדמה ממש יניקתו מרובה וזה שבעציץ נקוב יניקתו מועטת, וע"כ בזה חולקים ובזה מודים. ובאמת הדבר כמפורש בגמרא בגיטין דף כ"ב שם, שאם היה שרש יוצא לכו"ע בתר עיקרו אזלינן, והבאתי עת זה לעיל. והמל"מ מבאר הטעם משום דבנטוע באדמה גופה יונק יותר מאשר דרך עציץ נקוב.

זבאמת כן מפורש ברמב"ם בהל' תרומות (פ"א הל"ד) וז"ל, אילן שהוא עומד בארץ ונופו נוטה לח"ל וכו', הכל הולך אחר העיקר וכו'. ובהלכה כ"ה כתב, עציץ נקוב שהיה בו זרע שלא השריש, והיה נקבו בארץ ונופו בח"ל הולכים אחר הנוף. עכ"ל. ומ"ש זרע שלא השריש, הוא מ"ש בגיטין (כ"ב ע"א) הנ"ל, בדאשרוש כו"ע לא פליגי דבתר נקבו אזלינן, ופירש"י ז"ל בדאשרוש, שיצא שרש מהנקב והשריש באדמה. וכנ"ל. ועיין ברדב"ז על הרמב"ם שם.

זאחר כל זאת בודאי לא רחוקה היא לומר שכשמקרב העציץ לאדמה ומרבה ביניקתו חייב משום זורע, ולהיפך כשמרחיקו מהאדמה ומעמידו ע"ג יתדות שע"ז מעט יניקתו, חייב משום קוצר, דהנה ראינו שריבוי ומיעוט היניקה קובע לענין הלכה מאוד.

זחתני הרה"ג הנז' כתב, שאפשר לומר עוד בדעת הרמב"ם ז"ל, כפי שכתב המאירי בגיטין (ז' ע"ב) שבמונח ע"ג יתדות הוי תלוש, ומ"מ הקלו בפרוזבול, שאפשר לכותבו על גבי עציץ המונח ע"ג יתדות. וכן ציין להדבר אברהם (סימן כ"ה סק"ג) שכתב דלהרמב"ם ז"ל, כשמגביהו מהקרקע ע"ג יתדות, חשיב שמפסיק יניקתו לגמרי והוי כתלוש, וע"כ חייב משום קוצר, ולפי זה קשה מהא דכותבים עליו פרוזבול, וכתב דהרמב"ם ז"ל לא ס"ל האי דינא, ובאמת לא הביא דין זה בהל' שמטה ויובל, וכתב שכן כתב גם האגלי טל (קוצר סק"ו אות ה') שהרמב"ם ז"ל חולק על התוספות בדין פרוזבול. וגם לענין מעשר כתב בהלכות תרומות (פ"א הל"ג) שהחיוב הוא רק כשהספינה גוששת בקרקע. וכ"כ דברי יחזקאל (סימן ב' סק"ב). ושכן כתב בקהלות יעקב זרעים (סימן כ"ח סק"ב) ע"ש. ע"כ מדברי חתני הנז' נר"ו.

זלפי עניות דעתי נראה יותר כמו שכתבתי לעיל, ואשר כן כתבו הגאוני' זכר יצחק וזכרון שמואל הנז', ולא נרבה במחלוקת. ועוד דכבר הוכחתי מההיא בגיטין (כ"ב) בעציץ שעיקרו בארץ ונופו בחו"ל דלהלכה אזלינן בתר נופו, לא הגבילו במדתו, ומשמע דאפי' שהיה נופו גבוה הרבה מן הקרקע, עדיין יונק, ויונק יותר מעיקרו וש"מ דהאור אינו מפסיק היניקה, וכ"פ הרמב"ם ז"ל וכל הפוסקים, ואיך אפ"ל דע"י שמגביה העציץ ומניחו ע"ג יתדות דהו"ל לגמרי. וע"ש שהזכרתי דברי הבני חיי דפסק דעציץ ע"ג יתדות חשיב מחובר והתולש ממנו

בשבת חייב, וחלק בזה ע"ד מהרד"ע ז"ל. וכן מסקנת בעל הקובץ על הרמב"ם ז"ל.

זכעת ראיתי בספר הליקוטים שם (פ"ח ה"ג) על מ"ש הרמב"ם ז"ל דעציץ נקוב הרי הוא כארץ והתולש ממנו חייב, וכתב שם בשם מהרד"ע ז"ל, פירוש כשהוא מונח על גבי קרקע מפני שהוא כיונק. עכ"ל. והנה אין זה מוכרח שבא לאפוקי עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות, כמ"ש בקובץ שבס' הליקוטים שם (ה"ד), אלא י"ל שכונת מהרד"ע ז"ל לאפוקי כשיש דבר החוצץ בין העציץ הנקוב ובין הקרקע דע"ז נמנעת יניקתו מהקרקע, או שהיה מונח בתוך בית מרוצף, דבזה בודאי שאינו יונק מן האדמה, אבל עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות ואין מחיצה חוצצת בינו ובין האדמה, אפשר שיודה שהתולש ממנו חייב, ועכ"פ רואים ברור שהיניקה לא נפסקת במרחק האויר, ולמה נאמר בפרפיסא דחייב בהרחיקו אותו מן האדמה והניחו על היתדות. וע"כ הנראה בזה הוא דסיבת החיוב היא בזה שמיעט את יניקתו, או הרבה אותה וכנ"ל.

זחנני הנז' הביא גם דברי הגר"ח על הש"ס (עמוד י"ג) בעניני עציץ נקוב ע"ג יתדות, שגם הוא עמד על דברי הרמב"ם ז"ל דבהלכות בכורים (פ"ב), מבואר דעציץ המונח ע"ג יתדות חייב בתרו"מ, ומאיך חשיב ליה כתלוש לענין שבת, וחילק דתרומות ומעשרות תלוי ביניקה מן האדמה, ועציץ נקוב ע"ג יתדות הוא יונק מן האדמה, שלא נחשב מחובר לאדמה, וע"כ לענין תרומות ומעשרות חייב, דהוא יונק מן האדמה בלא ספק, אבל לענין שבת שהדבר תלוי בחיבור לאדמה, וכשהוא מונח ע"ג יתדות לא חשיב מחובר, וע"כ התולש בשבת פטור דבתלוש חשוב, וז"ל שם (עמוד י"ד), וזה גם הביאור בדברי הרמב"ם שפסק דעציץ נקוב ע"ג יתדות חייב בתרו"מ ופסק גם כן לענין שבת דהוי תולש מדאורייתא, משום דתרי דינים הם, דדיסתרו"ת תלוי רק בדין גדולי קרקע, ובזה פסק דגם עציץ נקוב ע"ג יתדות הוי בכלל גדולי קרקע, דינקי מארעא. אבל הדין דעציץ נקוב הוי מחובר באמת ליכא בזמן שמונח ע"ג יתדות, כיון דמפסיק אוירא, וע"כ לענין שבת הוי תולש. עכ"ל.

זאע"ג דהגאון ז"ל מחדש דלענין שבת פטור, משום דלא חשיב מחובר, וזה דלא כהבני חיי וסיעתו, מ"מ בעניננו מודה הרב ז"ל דעציץ נקוב יונק מן האדמה גם בהיותו מונח ע"ג יתדות, וה"נ בשתילים של הפיטאיה דמינק ינקי מן האדמה גם בהיותם עומדים ע"ג עץ או ע"ג מתכת, ושואבים את מימיהם מן הלחות שבאויר באופן ישיר, מ"מ יונקים הם את כוח האדמה גם ממרחק. וע"ש שהגר"ח ז"ל כתב שעפ"י החילוק הנ"ל יתבאר היטב מה שפסק הרמב"ם ז"ל בהלכות תרומות (פ"א ה"ה) שאם הנוף יוצא מחוץ לעציץ שאינו נקוב, חייב

בתר"מ כמו בעציץ נקוב, ומאיך כתב בהל' טומאת אוכלין (פ"ב ה"ט) שלא הולכים אחר הנוף להכשר זרעים, ודלא כהראב"ד שם, והיינו טעמא דע"י הנוף אכן הוא יונק, אך לא חשיב חיבור לקרקע, וע"כ לענין תר"מ דאזלינן בתר יניקה חייב, אבל לענין הכשר זרעים בעינן חיבור ממש וליכא. ולפ"ז גם לענין שבת אם היה נופו מחוץ לעציץ, לא חשיב חיבור ואם תלש ממנו פטור.

זאחר המח"ר מהדר גאונו של גאון ישראל הגר"ח ז"ל, יש מקום לדון בהבנת דב"ק, דמה שחילק בין תר"מ ובין הכשר זרעים, באמת נאים הדברים למי שאמרם, אבל מה שרצה לומר בענין שבת, דבעינן חיבור ממש, אעפ"י שאיני כדאי להרהר בדב"ק, מ"מ כבר פסקו הגאונים בני חיי ובעל הקובץ שעציץ נקוב המונח ע"ג יתדות, חייבים עליו בשבת.

זיש מקום לדקדק בדברי מרן הב"י (סימן של"ו). וכן במה שכתב המשנה ברורה שם (ע"ד הש"ע סעיף ח') ע"ש היטב. ועוד חזון למועד אי"ה ב"ה. ולפי הגר"ח ז"ל אעפ"י שיש יניקה בכ"ה"ג מ"מ לא חשיב מחובר, ולענין חיוב שבת מצריך הוא ז"ל שיהיה מחובר, ומיהו בשבת (סוף דף ק"ז ע"ב) אמרו, האי מאן דתלש פיטרא מאונא דחצבא מיחייב משום עוקר דבר מגידולו, מתיב רב אושעיא התולש מעציץ נקוב חייב ושאינו נקוב פטור, התם לאו היינו רביתיה, הכא היינו רביתיה. ע"כ.

זפירש"י ז"ל, פיטרא, פטריות, שגדל לפעמים בשפת הדלי ממים. עציץ שאינו נקוב פטור, משום דלא מחובר לקרקע עולם הוא. לאו רביתיה, דאין דרך זריעה שם אבל אלו שאמרנו הוא עיקר גידולו. עכ"ל. ולכאורה הרי גם בעציץ נקוב אין דרך זריעה שם, דדרך זריעה הוא בשדה ולא בעציץ, ומ"ש נקוב משאינו נקוב, דכיון שאתה אומר כל התולש דבר ממקום שגדל חייב, וע"כ גם פטריות מראש הדלי חייב, א"כ גם עציץ שא"נ הרי גדל שם, ואם משום שאין דרך אז גם עציץ נקוב אין דרך זריעה. ואולי משו"כ הקדים וכתב, משום דלא מחובר בקרקע עולם הוא. כלומר שכיון שאינו מחובר אז א"א לדון אותו כמו קרקע, ולומר שהוא חלק מן הקרקע, אלא צריכים לדון עליו בפני עצמו בלי קשר לקרקע עולם, וע"ז כתב דבפני עצמו אינו חייב שאין דרך זריעה בכך, ואה"נ שגם בנקוב י"ל דאין דרך זריעה בכך, ומ"מ שם חייב עליו, משום שמחובר לקרקע עולם ע"י היניקה שלו מהנקב, והרי הוא כחלק מן הקרקע, ובכ"ה"ג אין מתחשבים בכך שאין דרך זריעה בכך, כי הוא חלק מקרקע עולם, אבל הפטריות זה דרכם לגדול על אזני הכלים וכל מקום שמצויים המים, דהרי גם כשגודלים ע"ג קרקע אינם יונקים ממנה וכמ"ש בברכות הנ"ל, דמירבא רבו מארעא אבל מינק לא ינקו ממנה, וע"כ לא שייך לומר בהם שאין זה דרכם. אבל שאר זרעים

וצמחים דרכם לגדול בקרקע עולם, וזה שגידלם בעציץ הוא שונה מדרך העולם, וע"כ אין בו חיוב, אבל עציץ נקוב אעפ"י שזה שונה, מ"מ הוא מחובר לקרקע ונחשב כחלק מהקרקע וחייב כשתולש ממנו.

אלא דצ"ע ממ"ש ברמב"ם (פ"ח מה' שבת ה"ב), וכן השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם במים, הרי זה תולדת זורע וחייב בכל שהוא. עכ"ל. ועיין בדברי ה"ה ז"ל שמקורו של הרמב"ם ז"ל בזבחים (צ"ד ע"ב). ועיין ביאור הגר"א מה שהקשה דשם משמע בהיפך, ושו"כ דכנראה היתה לו גירסא אחרת להרמב"ם ז"ל שם, ועיין במקורות וציונים שם בשם האגלי טל, שכתב משם הב"מ, דמקור רבינו משבת (י"ז ע"ב), דשריית כרשינין הוי מלאכה. וכ"כ הצ"ח בשבת שם. וע"ש עוד.

ולכאורה לא מובן, הרי אין דרך זריעה בכך, וכמו שהתולש בעציץ שאינו נקוב פטור, ומסתמא שהוא הדין גם בזורע בעציץ שא"נ שהוא פטור, ומ"ש המשרה חטים במים דחייב. ויש עוד לשאת ולתת בזה, ולא עת האסף.

ועכ"פ נראה לכאורה בזה אזיל כסברת הגר"ח ז"ל, דלשבת בעינן שיהיה מחובר ורק אז חייב, אבל עציץ שא"נ פטור דאינו מחובר לקרקע, ומצד עצם העובדא שגודלים שם אין לחייב, דאין דרכו בכך וכנ"ל. ומיהו עדיין י"ל דהחיבור תלוי ביניקה דכל שהוא יונק גם מרחוק כמו מונח ע"ג יתדות, חשיב מחובר לקרקע, ואם אינו יונק כגון עציץ שא"נ אפילו מונח ע"ג קרקע חשיב תלוש. ועיין להלן.

וראיתי כעת בפירוש הקדמון ממצרים (ברמב"ם שבהוצאת ר"ש פרנקל) שכבר התעוררו בענין זה, וז"ל, וכבר תפס רבינו שמואל ראש ישיבה של הגאון ז"ל בזה המקום, מפני שלא מצא זה בגמרא דשבת, ועוד שאמר שהיה ראוי להקיש אותו לתלוש מעציץ שאינו נקוב שהוא פטור, [ושמחתי שכיונתי בהערה זו]. וע"ש שציטט דברי הגאון בזה בלשון ערבי, ושוב תירגמוהו ללה"ק, ובסו"ד כתב, ואין להקיש שורה לתולש מעציץ שא"נ, לפי שהדבר שכבר נזרע בעציץ שא"נ, דינו כדין הדבר שכבר נתלש, להיות שאין להם קיום, והזורע לא נתנה בו שיצמח על כל פנים ויגיע לתכליתו, אבל מעת שנתפשט הגרגיר לצמוח בדבר מועט נתחייב, ואתה בני עמוד על דברי והראה אותם לזולת להישירים. עכ"ד. והוסיף ע"ז בעל הפירוש וכתב, ונראה מדבריו ז"ל שאינו חייב על שריית חטים ושעורים, אלא אם שהו במים כדי שיתנפחו ויהיו קרוב להצמחה, עכ"ל.

ובספר הליקוטים כתב שגם הרב בני חיי (סימן רנ"ב) עמד ע"ז, וכן מרכבת המשנה. ועו"כ בשם יד איתן שיצא לרבינו ז"ל דין זה מן הירושלמי

דשביעית, שהתירו לשרות חטים במים בשביעית כדי לזרעם אחר השביעית, והובא בהרמב"ם ז"ל פ"א דשמיטה, ואם אין בזה משום זורע בשבת מאי רבותא דשרי בשביעית, אבל אם בשבת יש בו משום זורע, אתי שפיר דמשמיענו שבשביעית שרי כיון דלא הוי עבודה בארץ אלא בתלוש, כדאמר בכפ"ד בשבת. וע"ע בספר המפתח שציין להרבה אחרונים בזה. ויש קצת משמעות בדברי הגאון שהובא בפי' הקדמון ממצרים, דאם זרע בעציץ שא"נ שהוא חייב. וצ"ע.

זחנח הגם שאנו רואים שע"י שמתחבר לקרקע אין חסרון של דרכו לזרוע שם או לא, מ"מ לא מצאנו כאן שצריך להיות חיבור מעשי ממש, אלא י"ל דכל שהוא יונק מן הקרקע חשיב מחובר עמו וחייב, ועציץ שאינו נקוב לא חשיב מחובר, אפילו כשהוא מונח על הקרקע ממש, משום שאינו יונק מן הקרקע, אבל עציץ נקוב שהוא יונק חשיב מחובר, ולא נתנו שיעור ליניקה זו. ועדיין י"ל שגם כשהעציץ מונח ע"ג יתדות חשוב מחובר, שכן גם משם הוא יונק מן הקרקע, וכמ"ש הבני חיי.

אלא דכשדנים אחר מה הולכים, אי בתר עיקרו או בתר נופו, בזה נקבע העניין לפי רוב היניקה (וכמ"ש לעיל מהמ"מ). או מיעוטה, דאם רבוי יניקתו היא בארץ, כולו חייב בתר"מ, שגם החלק העומד בח"ל, נגרר אחר העיקר וכן להיפך, דבזה אזלינן בתר רובא, אבל לענין אם נקרא מחובר או תלוש לגמרי, בזה אמרינן דכל זמן שהוא עדיין יונק מהאדמה, אעפ"י שנתמעטה יניקתו בגלל המרחק הרב, שהרי העלוהו ע"ג יתדות, מ"מ הוא ממשיך לינוק, ודינו שהוא עדיין מחובר לקרקע, אלא דבהרחקה זו שלקחו מע"ג הקרקע והניחו ע"ג יתדות, חייב משום קוצר, דהרי מיעט ביניקתו, אך אם יתלוש ממנו כשהוא ע"ג יתדות, חייב עוד הפעם, כי עדיין שם מחובר עליו. וגם בסברא התקשיתי להבין דב"ק של הגר"ח ז"ל, דהרי בודאי מודה בעציץ נקוב המונח ע"ג קרקע די ש בו איסור תורה גם לענין שבת, ואם כסברתו שהיניקה לא עושה חיבור, הרי גם זה אין מחברו לאדמה אלא אותה יניקה שיונק, וא"כ גם בהניחו ע"ג יתדות יקרא מחובר לאדמה שהרי הוא מודה דגם משם ממשיך ביניקתו. [ואפשר דלפי"ז אם יעלהו מהקרקע ויניחהו ע"ג יתדות, ואחר זמן יטלהו מע"ג אותם יתדות, ויניחהו ע"ג יתדות גבוהות יותר, אפשר דחייב פעמיים. וצ"ע. שמ"ע].

זעל כל פנים גם לדבריו של הגר"ח ז"ל, ברור דיונק מהקרקע, גם כשעומד ע"ג יתדות רחוק מהקרקע, דאין האויר מפסיק את יניקתו, וע"כ גם כשהפיטאיה עומדת ע"ג עצים לחים או יבשים, או ע"ג מתכות וכדו', מ"מ יונקת היא מהאדמה, וחייבת בחיובי האדמה לכל דבר, ורק לענין שבת הוא דס"ל דאין

חייבים עליה בכה"ג, משום דלשבת בעי חיבור גמור, וכאמור הסכמת הפוסקים אינו כן, אלא גם לגבי שבת מחשיבים את היניקה לחיבור גמור.

ע"כ לי חתני הנז' הי"ו, מדברי האגלי טל (מלאכת קוצר סק"ו אות ט') שגם הוא ז"ל כתב להוכיח דהפסק אויר לא מפסיק את יניקתו של העציץ הנקוב, מהא דעציץ שנקוב בצדו ג"כ חשיב נקוב ויונק, וכמ"ש רש"י ז"ל בשבת (צ"ה ע"א) ד"ה התולש. וכן מהא דנופו בח"ל. והקשה דעציץ נקוב המונח ע"ג יתדות נמי נימא דממשיך לינוק מהאדמה, ולמה פסק הרמב"ם דהוי תלוש, שהרי כתב דבהגביהו ע"ג יתדות חייב משום תולש. ותירץ דשאני עציץ שהוא עצמו יונק, וע"כ כשהוא מונח על הארץ לא צריך שיהיה הנקב בתחתית העצים, ומצטרפת היניקה שבאה מהנקב שבצדו, או מהנוף היוצא מחוץ לעציץ, ושפיר חשיב מחובר, משא"כ עציץ שהגביהו מהקרקע והניחו ע"ג יתדות, הרי העפר מנותק לגמרי מהארץ. עכת"ד כפי שכתב לי.

ואחר המחילה רבה לא זכיתי לרדת להבנת דבריו ז"ל, דהא דאמרינן שהוא יונק ע"י נופו, היינו אפילו בעציץ שאינו נקוב, שמצד עצמו אינו יונק כלל, בזה אמרינן, דאם נופו יוצא מחוץ לעציץ, נופו יונק מהקרקע, ומשוי ליה לכוליה עציץ כמחובר לקרקע, וזה מבואר ומפורש בדברי המל"מ (בכ"ב דבכורים ה"ט), שכתב שם בד"ה עוד ראיתי למרן וכו', וז"ל, וא"כ לדידן דקי"ל כת"ק, דמה שיונק דרך אויר מן הקרקע דינו כקרקע, יצא לנו דין אחר, והוא השנוי בתוספתא דאם היה עציץ שאינו נקוב ויצאת חוץ, דכיון דמה שיצא חוץ דינו כמחובר, נעשה הכל כמחובר, לפי שחוזר ויונק מה שבתוך העציץ ממה שיצא חוץ לעציץ, ונעשה הכל כמחובר. עכ"ל המל"מ. הרי העציץ הזה אינו נקוב, וממילא אינו יונק כלל, ואפילו אם יניחוהו ע"ג קרקע, וכל היניקה שלו היא רק דרך הנוף בלבד, ואיך קאמר האג"ט דמצטרפת היניקה הבאה מהנקב שבצד, או מהנוף, וכו', והרי אין לה לאן ולמי להצטרף, כי זה מקור היניקה היחידי, ועל ידי יניקת הנוף מחשיב כל העציץ למחובר, וכן נמי בנקב מן הצד, הרי מדובר בעציץ שאינו נקוב, ואינו יונק דרך שוליו כלל, והנקב היחידי ממנו הוא יונק הוא רק זה שבדופנו של העציץ, ואין לו למה להצטרף, ועם כל זה חשיב כל העציץ מחובר, וע"כ קשה לומר חילוק זה.

וגם בעציץ שהוא נקוב בצדו, הרי בשוליו הוא חתום וסתום, והנקב היחידי שממנו הוא יכול לינק הוא הנקב שבצדו בלבד, ואם המרחק של האויר שבין הנקב ובין הקרקע מעכב את היניקה, איך יונק עציץ זה מאותו נקב שבצדו שהוא גבוה מעל הארץ. (וכבר כתבתי הוכחות אלו בתחילת התשובה, וכתבתי שלא

נתנו שיעור, ואפשר שיהיה מרחק רב בין הנקב שבצד ובין הקרקע, כגון שהיה עציץ גדול וגבוה. ע"ש).

זמ"ש האג"ט דע"כ כשהוא מונח על הארץ מצטרפת היניקה שבאה מהנקב שבצדו וכו', ולא ידעתי למה היא מצטרפת, והרי היא היניקה היחידה שיש בעציץ זה, ותו ליכא מידי, שהרי דרך שוליו אינו יונק כלל, ומה בכך שהוא מונח על הארץ הרי הוא כמאן דמונח על השלחן, דהעציץ סתום וחתום אין יוצא ואין בא, ולמה הוא מצטרף.

זע"כ נלע"ד דבאמת מכל זה יש הוכחה פשוטה וברורה, דהאזיר אינו מפסיק את היניקה של הקרקע, ובאמת גם עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות, ממשיך לינוק מן הקרקע, והתולש ממנו בשבת חייב חטאת, כמו שתולש ממנו כשהוא מונח בקרקע, דעדיין מחובר הוא ע"י היניקה שיונק דרך האזיר, ואעפ"י שנתמעטה יניקתו ע"י שהעלהו ע"ג יתדות, וע"כ המגביהו מהארץ ומניחו על העמודים בשבת חייב, מ"מ עדיין יונק מעט, וע"כ נחשב עדיין מחובר בקרקע, וחייבים על התלישה ממנו, כמו בעת שהיה מונח ע"ג קרקע.

זחנזח עתה הביא לי ספר אגלי טל, וראיתי דבאות ט' שם, אכן מדבר מהסוגיא דשבת צ"ה, במשנה דהתולש מעציץ נקוב חייב, ושאינו נקוב פטור, ופי' רש"י ז"ל אפי' הנקב בדופנו. ואח"כ כתב (בסק"י) דמ"מ מוכח משקר"ט דגם כשהנקב בדופן הכלי הוא יונק דרך האזיר מריח לחלוחית הקרקע. והוא סייעתא לשיטת רש"י ותוס', דבמונח ע"ג יתדות חשיב מחובר משום שיונק דרך אזיר. ובסקי"א שם כתב, דלדעת הרמב"ם ז"ל (דע"ג יתדות חשיב תלוש, וע"כ המגביה עציץ נקוב ונתנו ע"ג יתדות חייב חטאת) צ"ל עפ"י שיטת ר"ת במנחות (פ"ד ע"ב) דבעציץ של עץ לא מהני נקב לשווייה מחובר, אלא רק בכלי חרס, ואע"ג דפליגי עליה, הוא רק במה שאמר דבשל עץ ל"מ נקוב, אבל מ"מ משמע מ"ת דבחרס מהני מקוב, משום דחרס לא חשיב סתום לגמרי ולא הוי הפסק גמור. ובזה לא שמענו דפליגי עליה, רק דסברי דשל עץ נמי לא מפסיק לגמרי בפני יניקת הקרקע. ועפ"י מבאר דברי הרמב"ם דכשמניחו ע"ג קרקע שבזה יש לו מעט יניקה משולי העציץ, ע"י שונגע בקרקע, ואפי' נקב שבצד הדופן לשווייה מחובר, משא"כ המונח ע"ג יתדות שאינו נוגע בקרקע כלל, שוב לא חשיב מחובר. עכתד"ק. ולכאורה השתא מובן טפי מה שמחלק. אלא שעדיין קשה לומר שמסכמים עם ר"ת דהדופן של החרס לא מפסיקה לגמרי וס"ל שגם של עץ כ"ג דינא הכי, היה לו לפרש דבריו, דמיירי בעציץ של חרס או של עץ דוקא, ולא לכתוב בסתם, דמשמע שבכל עציץ מיירי. ועוד דדעת ר"ת במנחות דבשל חרס לא מהני נקוב, היא דעת יחידאה, והפוסקים נקטו בדעת ר"ת כמ"ש התוס'

משמו בגיטין (ז' ע"ב), דדעת ר"ת ז"ל דבשל עץ לא בעי שיהיה נקוב, שמתלחלח מן הקרקע, אבל של חרס בעינן שיהיה נקוב דווקא, שלא כרש"י שכתב להיפך. גם בשו"ע אר"ח (סימן שלו סעיף ח) חשב לדעות רש"י ז"ל וגם לדעת ר"ת ז"ל שבתוס' בגיטין. ויש עוד מה לדון בזה, ואכמ"ל².

אך הקשה מכולם דגם לר"ת במנחות הנ"ל, דחרס מהני נקיבה ושל עץ לא מהני נקיבה, מאן לימא לן דדין זה הוא רק במונח על גבי קרקע ממש. וי"ל דאע"ג דהנקב לבד לא מהני, אלא בעינן שגם הכלי יונק מעט, מ"מ י"ל דיונק הוא גם בהיותו מונח ע"ג יתדות, דאחר שהחומר שלו הוא רך ונוח לינוק אהני ליה הנקב שעל ידי זה יונק כראוי לו גם ממרחק. ולא הראנו הרב ז"ל שום הוכחה בדברי ר"ת שתשים חילוק בין מונח ע"ג קרקע או המונח ע"ג יתדות. ועיין עוד בדבריו של האגלי טל (שם אות י"ב וי"ג), מה שהקשה וכתב בזה.

ולענין כל זה נגרם מחומר הקושיא, דאיך פסק הרמב"ם ז"ל דעציץ שהגביהו מהקרקע והניחו ע"ג יתדות דחשיב תולש. ולפי מ"ש נחשב תולש משום שממעט ביניקתו. וכנ"ל. ולק"מ. ואין צריכים לידחק. ובזה אתיא דעת הרמב"ם ז"ל ככל הראשונים, דגם ע"ג יתדות הוא ממשיך לינוק את ריח האדמה, אלא שהוא ז"ל סובר שיש בזה משם תולש וזורע, כי ממעט או מרבה את יניקתו, ולא כמ"ש האגלי טל (להלן ס"ק יא) דהרמב"ם יחיד בשיטתו והכל חולקים עליו וכו'.

זכב' הרה"כ נר"ו כתב על דברי האגלי טל הנז', שהוא לומד שהעפר שבעציץ נחשב כחלק מהקרקע, ואין הזרעים יונקים מהקרקע לבדם, ורצה לפרש בזה את מ"ש האגלי טל דמצטרפים, שהיניקה של הזרעים מצטרפת ליניקת העפר עצמו. מיהו לענ"ד עדיין לא הונח לנו בזה דברי האגלי טל, דסו"ס גם העפר שבעציץ אינו יכול לינוק מהקרקע כשהוא כלו בתוך עציץ חתום וסתום, וזו הסיבה שעציץ שאינו נקוב פטור מן התורה מתרו"מ, וגם לענין שבת, משום דאין לו יניקה, כלומר שאין הזרעים יונקים ואין העפר יונק, כי חתום הוא.

זכשחנוף יוצא מחוץ לעציץ אז הוא יונק, ומעביר ראשון ראשון מה שיונק לתוך העציץ גם לזרעים וגם אל העפר, ועי"ז הם מתחברים, וכן נמי בנקב שבצדו של העציץ, שע"י נקב זה יונקים הזרעים והעפר ונעשים מחוברים לקרקע, ועכ"פ אין מקור אחר ליניקה כי אם מאותו נקב לבדו, או מאותו נוף שיצא בחוץ, ושני אלה רחוקים הם מן הקרקע, ועם כל זה הם יונקים, וא"כ ה"ה

² והר"מ בהלכות טומאת אוכלין פ"ב ה"י וה"י, חילק בין עציץ נקוב לשאינו נקוב לעינין טומאה. וראיתי בחי' הגר"ח מבריסק ז"ל על הש"ס (סוף עמוד יד), שכתב שמדברי הרמב"ם ז"ל שם מתבאר דגם עץ וגם חרס בעי נקיבה, וא"כ פשוט דלא ס"ל כר"ת לא דגיטין ולא דמנחות. **הכותב.**

והוא הטעם שגם עציץ המונח ע"ג יתדות חשיב עדיין מחובר שיונק מהנקב שלו, ואין האויר מפסיק את יניקתו. ופשוט.

עו"ב הרה"ג הנז' נר"ו דהגר"ח בחידושו על הש"ס (אות י', ואות ק"מ) כתב שעפר העציץ לא חשיב מחובר, רק שהזרעים יונקים משם, ולפ"ז הקשה, דלהוי הזרעים שבעציץ כגדלים בא"י וח"ל. ע"ש. [וכע"ז כתבתי בעניותי בכרם שלמה ח"א גידולי גג ועציצים סימן ו' סק"ד. וע"ש.] וכ"כ באפיקי ים ח"ב (סימן מ"ג). ובזכרון שמואל (סימן ד' סק"ה) תירץ דכיון שהעפר נחשב תלוש, הו"ל כסיוע חיצוני, דלא חשיב כיונק משם, רק היניקה עוברת דרך שם.

אבל בירושלמי משמע שגם העפר חשיב יונק מן הקרקע. ובמנחת שלמה ח"א (סימן מ') ג"כ כתב שהעפר שבעציץ לא נחשב כמחובר לקרקע, (ור"ל דאין איסור לחרוש בעפר זה בשביעית, ע"ש), דרק הזרעים שבו הם נחשבים מחוברים והם כחלק מן הקרקע, והוכיח כן מהרשב"א ז"ל בתשובה ח"ג (סימן שמ"א) שכתב דנקב הנמצא בצדו של העציץ מהני להחשיבו עציץ נקוב (וכשיטת רש"י ז"ל בשבת צ"ה ע"א ד"ה התולש). והובא בב"י א"ח סימן של"ו ס"ז. (ודלא כהמל"מ פ"ב דבכורים ה"ט, שהוכיח מהתוספתא היפך מזה. ועיין באג"ט סק"ז). ומ"מ הרשב"א ז"ל הצריך שהנקב שבצד יהיה כנגד השרשים, ולא מהני אם יש נקב כנגד העפר שמעל השרשים, והוכיח זה שהעפר עצמו לא מתחבר. וע"ש.

וזכיר מ"ש בעוניי בכרם שלמה ח"א (גידולי גג סימן ו' סק"ד) שדחיתי ראית הגרשז"א ז"ל שיש לומר שכונת הרשב"א ז"ל, שלא מועיל אם הנקב מעל העפר לגמרי. ע"ש. והרה"כ נר"ו בא לישוב להגרשז"ו וכתב, אכן בפטות לא משמע כן ברשב"א, דא"כ זהו פשיטא, דהוי ממש כפתח העציץ מלמעלה, ובודאי שאינו יונק משם, אלא הרשב"א אתא למימר שגם באופן שהנקב נמצא כנגד העפר מעל השרשים לא מהני, דדמי לפתח שלמעלה שפשוט שלא מועיל. ובכרם שלמה (שם) הבין שלפ"ד הגרשז"א, הרשב"א מיירי בנקב שתחת לשרשים, אבל לא מכוון כנגדם ממש, ולפ"ז תמה דא"כ ניבעי לעולם שיכוון כנגד השרשים להדיא וזה לא מצאנו, ע"ש. אכן יל"פ דעת הגרשז"א כפשוטו, דאיה"נ באופן שהנקב נמצא כנגד השרשים לא בעינן שיהיה מכוון כנגדם ממש, אלא אתא למימר שאם הנקב נמצא מעל השרשים, ומ"מ הרי הוא כנגד העפר לא מהני להחשב חיבור, עכ"ל.

ומיחו עדיין הקושיא במקומה, דאיך נדע שהנקב הוא מעל השרשים, והרי השרשים טמונים בעפר, ואטו יצטרכו לחפור ולבדוק כדי לדעת שאין שרשים בגובה זה, אלא עד מקום זה דוקא. ועוד דבלשון הרשב"א ז"ל שהובא בב"י (סימן של"ו ס"ז) כתב בזה"ל, ודוקא כשהנקב כנגד מה שטמון מהגזע בעפר

העציץ, אבל למעלה ממה שטמון לא, דא"כ אפילו שאינו נקוב כנקוב דמי, ומשמע בגמרא שאם ניקב בכדי שרש קטן חשיב עציץ נקוב, ליחשב מחובר לקרקע, עכ"ל. ומה שטמון מהגזע בעפר, הוא עד סוף העפר שבעציץ, שמשם והלאה הגזע גלוי ולא טמון, אבל עד סוף גובה העפר הרי הגזע טמון בו. ונמצא דכל שהנקב נגד העפר (עד סוף גובה העפר) מהני ליה נקב זה להחשיבו מחובר לקרקע ע"י היניקה הבאה לו מהקרקע. ואיך קאמר הגרש"ז אוירבך ע"ה, ואי אמרת שגם העפר יונק, היה צ"ל כל שהנקב נגד העפר, אפילו למעלה מן השרשים ג"כ הוי עציץ נקוב, אלא ודאי שאין העפר יונק כי אם הזרעים לבד. עכ"ד. והרי זה מ"ש הרשב"א, שכל שהנקב כנגד מה שטמון מהגזע בעפר העציץ וכו', והיינו כל שהנקב נגד העפר, דלא שייך שיהיה הנקב נגד מה שלא טמון בעפר, אלא כשהנקב למעלה מן העפר, ואשר ע"כ פירשתי בדברי הגרש"ז א"ל שם, באולי קורא "למעלה מן השרשים", לחלק של העפר שמתחת לשרשים, דשם אין גזע טמון ואין שרשים, ומזה רצה להוכיח שאין העפר יונק, דאם הוא יונק, גם כשהנקב בצד של העציץ, בחלקו התחתון שהוא למטה מן השרשים, ג"כ יהיה דין העפר הזה כמחובר מכוח יניקת העפר, וע"ז הקשיתי איך ידעו אם הנקב הזה הוא למטה מן השרשים או לא, ועוד קושיות אחרות. כיע"ש.

זפירשתי דכונת הרשב"א ז"ל פשוטה, דכל שהנקב בצד מול העפר, הוי עציץ נקוב, בין אם זה מכיוון נגד הגזע הטמון בעפר והשרשים ובין אם זה למטה מהם, ולא בא לאפוקי אלא כשהנקב הוא מעל העפר, שאעפ"י שעדיין העציץ גבוה, ומכיוון נגד הגזע היוצא מן העפר, אינו כלום, דבעינן נגד העפר שבו טמון הגזע.

זמא שהקשה שזהו פשיטא שהרי הוא כפתח של העציץ, נכון הדבר ובאמת זה עצמו הוא טעמו של הרשב"א ז"ל, שמקום זה דינו כפתחו של העציץ, ואין משם יניקה לעציץ ולמה שזרוע בו, אבל אם כפי שכתב הרה"כ נר"ו דכונת הרשב"א ז"ל הוא, שגם כשהנקב נמצא כנגד העפר מעל השרשים לא מהני, הנה עדיין קשה מנין לנו לדעת אם הוא למטה או למעל, ועוד דלשון הרשב"א ז"ל, ודוקא מה שטמון מהגזע בעפר הרי זה כולל כל העפר שבעציץ, והמדקדק בדברים יראה שראית הגרש"ז א"ל מהרשב"א ז"ל אינה מוכרחת כלל. ועוד י"ל דגם לדברי הגרש"ז ז"ל, שכתב דאם העפר יונק וכו', הנה אפילו נאמר שהעפר עצמו אינו יונק כלל, אלא רק הצמח יונק לבדו, עדיין דין העפר כמחובר לקרקע, שהיניקה הבאה שם ע"י הצמחים משהו לי לכוליה כמחובר, והדבר מפורש במל"מ שכבר הזכרתי לעיל, שכתב (בפ"ב מהל' בכורים ה"ט) וז"ל, שכיון שמה שיצא לחוץ דינו כמחובר, נעשה הכל כמחובר, לפי שחוזר ויונק מה שבתוך

העציץ ממה שיצא חוץ לעציץ, ונעשה הכל כמחובר. עכ"ל. וה"נ גם אם כדבריו ז"ל שהעפר לא יונק, מ"מ היניקה של הזרעים תעשה גם העפר למחובר.

עו"ב לי חתני נר"ו דבדברי יחזקאל (סימן ב' סק"ב) ג"כ הקשה ע"ד הרמב"ם ז"ל מהא דהנוף עושה אותו מחובר, וכתב דשאני נוף שהזרעים יונקים מהקרקע בלא הפסק העציץ, משא"כ בעציץ נקוב שמונח על יתדות שיונק רק דרך הנקב, שזה גרע טפי, אבל יש לדחות דהא בתוס' חולין (קכ"ח ע"א) מבואר שיניקה דרך נקב עדיף טפי מהנוף. ע"ש. עכ"ד. (ואיני מבין למה הביא התוס', והרי בזה נחלקו אביי ורבא בגיטין כ"א ע"ב, הנ"ל).

זח"ח"ב כתב על דבריו, דלכאורה אכתי קשה מנקב שבצד העציץ דג"כ חשיב יניקה דרך נקב זה, ואמאי מועיל להחשיבו מחובר, והרי יש הפסק אור, וצ"ל דמהתם לא קשיא להו, די"ל שאיה"נ הרמב"ם פליג ע"ז, וס"ל דבעינן שיהיה דוקא נקב בתחתית העציץ, וכמ"ש המאירי בשבת (צ"ה ע"ב) ע"ש. עכ"ל. והוא דוחק לומר שהרמב"ם ז"ל חולק ע"ז. ובלא"ה דבריו של הדברי יחזקאל ע"ה קשים, דאחר שראינו שהאור המבדיל בין הנוף ובין הקרקע, אינו חוצץ כנגד היניקה מן הקרקע, א"כ גם אם באמת יניקת הנוף גדולה יותר ויניקת הנקב שבשולי העציץ מצומצמת יותר, מ"מ מינק יניק דרך הנקב אמנם פחות מהנוף, אבל יונק מעט, ומי נתן שיעור כמה צריך לינוק עד שיקרא מחובר, ואדרבה משלא נתנו שום שיעור במרחקים שבין הנוף ובין הקרקע, וכ"נ בין הנקב שבצד ובין הארץ, מלמד שכל שיונק הוא נחשב למחובר. וכמו שפסקו הבני חיי והקובץ וכנ"ל.

העולה מן האמור בס"ד:

- (א) כל דבר שיונק מן הקרקע אעפ"י שאינו מחובר ממש בקרקע מיקרי מחובר, ודינו כמו הגדל בקרקע, וחייב בתרו"מ וכו' מן התורה. וכבר אמרו במשנה (דמאי פ"ה מ"י) עציץ נקוב הרי הוא כארץ ומותר לתרום ממנו על הגדל בארץ, וכ"פ הרמב"ם (תרומות פ"ה ה"ט"ו והט"ז).
- (ב) עציץ נקוב העומד ע"ג יתדות הוא יונק מן האדמה, וחייב בתרו"מ מן התורה וק"ו שחייב בערלה. ולענין שבת יש חולקים, והעיקר כהרב בני חיי והקובץ שאמרו שהתולש ממנו חייב.
- (ג) אם יש דבר חוץ בינו ובין הארץ כגון כלי מתכת או זכוכית או פלסטיק, וכיו"ב, דינו כעציץ שא"נ.
- (ד) אם נופו יוצא מחוץ לעציץ והוא גלוי כלפי קרקע אפי' העציץ אינו נקוב, דינו כנקוב.

הגאון רבי משה יהודה ליב לנדא שליט"א
 רב אב"ד דבני ברק

האם יש חובת בדיקה בדגים הנגועים ב'לרניע'

ב"ה יד אלול תשס"ה

לכבוד מכובדי

הרה"ג מוה"ר שניאור זלמן רווח שליט"א
 שלו' וברכה.

ב"ה חזרתי לארה"ק וכמו שהבטחתי עיינתי בכתבו*. כתב ידו מוכיח על חילו
 לאורייתא וייאשר חיילי'.

לגוף הענין, יש לחלק בין הטפיל "ארגולוס", אשר לולי שאלת הכשרות כמעט
 ואינו מפריע מגדלי הדגים. ולולי המשגיחים בשוק הדגים, לא היו עושים
 פעולות מנעם וממילא הם בגדר מיעוט המצוי המחייב בדיקה. בנוסף לזה אינם
 יורדים ע"י קשקשוש הדגים. לבין הטפיל "לרניע" אשר ריבוי מסכן את חי
 הדגים ולכן מגדלי הדגים עושים פעולות למנעם.

ב. ברוב המקרים הקשקוש מוריד את הטפיל. כאשר הטפיל מוסתר ע"י סנפיר
 קשה יתכן והוא נשאר.

ג. בעת הקשקוש יש מהם שע"י הקשקוש יוצא גם החדק (כפי שהוכח בבדיקות
 שעשינו) ויש שהחדק נשאר תקוע בבשר הדג.

במצב הזה לא יוגדרו הדגים כוודאי יש בהם תולעים ואף לא כמיעוט המצוי
 המחייב בדיקה. בספק תולעים גם כת"ר מודה דמהני ביטול כשאינו יכול
 לבדוק כמבואר בשו"ע. בוודאי שאחרי הבישול, טיגון או אפייה, א"א להכיר בין
 בשר הדג לחדק הלרניע ולא יעלה על הדעת לומר שבבישול הדג הוי מבטל
 איסור לכתחילה ועל כגון דא נאמר אחזוקי ריעותא לא מחזקינן.

כל זה מבלי לצרף דעת הש"ך הפר"ח והפר"ת שפסקו כדעת הרמ"א בשאר
 איסורים חוץ משמונה שרצים. כמובן דג שהגיע לידי המשגיח וראה בו לרניע
 עליו להסיר התולעת כולל החדק. לאור כל הנ"ל עשרות בשנים שאיננו בודקים
 ואיננו פוסלים מן הלרניע.

* נדפס בתנובות שדה גליון 49.

זלקראת השנה החדשה הבעל"ט יכתב ויחתם לשנה טובה ומתוקה שנת גאולה וישועה פרטית וכללית לכל בית ישראל. בברכה לעמוד על משמר הכשרות למען כבוד שמים. ובכבוד רב.

משה יהודה ליב לנדא
רב אב"ד דבני ברק

תגובת חרה"ג רש"ז רווח שליט"א להנ"ל

לכבוד

מורינו הגאון רבי משה יהודה לייב לנדא שליט"א
רב ואב"ד דעיה"ת בני ברק

ראשית, אבקש את סליחת כת"ר שהשתהיתי להשיב עד כעת, אולם המתנתי זמן רב לקבל תשובות מהמפקחים שלנו בבריכות הדגים ובשווקים על כמויות הפסילות של הדגים מטפיל הרניע.

זבכך התוצאות להלן נבדקו במשך מספר חודשים בבריכות בגידול הן באיזור השרון, בית שאן, הצפון, ואיזור דרום הארץ. ובכך התוצאות מראות שמדי שבוע יש פסילות של דגים שהם בבריכות האיחסון [כלומר בתום הגידול לאחר שעבר את כל טיפול המגדלים והתוצרת לפני שיווק] של טפיל הרניע, ואדרבה הפסילות של הארגולוס הם מעטות מאד. [וכידוע שהטיפול נגדם הוא מהיר יותר עבור המגדלים].

גם תוצרת ממשקים שאינם נבדקים בבריכות ומגיעות ישירות לקו הסיטונאי של הדגים ונבדקים שם, הפסילות מרובות יותר ומידי כמה ימים נפסלת משאית או יותר עקב הימצאות של טפיל הרניע. ובוודאי בלא כל ספק שניתן לומר שיש נגיעות מעל 10% בדגים שמגיעים מבריכות שאינן מפוקחות. [כך שיש כאן מיעוט המצוי המחייב בדיקה].

בנוסף במשך כל התקופה הזאת עשינו נסיונות רבים לקשקש את הדגים עם הטפיל, וניתן לומר בבירור שהרוב המוחלט וכמעט הכל, החלק החיצוני של הטפיל אולם החדק נשאר תקוע בפנים.

לְעֵינַי בִּישׁוּל או טיגון הדג, מה שכתב כת"ר שא"א להכיר את חדק הדג, אינני בטוח בדברים, אמנם לא בדקתי זאת בפועל בחדק של לרניע, אולם כן בדקתי זאת בטפיל הנמצא בתוך דגי טונה, ואכן גם לאחר הבישול ניכר הטפיל בבירור, ולענ"ד ההגיון יורה כן, שהרי החדק של הטפיל אינו מתפורר אלא הוא נשאר כמות שהוא רק כהה יותר, ובפרט כיון שהוא מוקף בשר ואיננו ישר ממול מקור אש. וא"כ שהוא נשאר כמות שהוא, ובודאי הראה שהוא לא הגיע לשיעור של נימוח שאינו ניכר, וא"כ שלאחר טירחה הוא ניכר הוא איננו בטל. וכמו שהבאתי בתשובתי מדברי מרן החזו"א זיע"א בספרו על יר"ד הלכות תולעים (סי' יד ס"ק ו בד"ה ושיעור נימוח), שכתב וז"ל: "ושיעור נימוח, היינו שאין העין מכירתו כלל, והלכך מתבטל כדין יבש ביבש, אבל אם העין מכירתו כשיפגשנו, אע"ג שאין כח באדם לחפש אחריו חשיב כאיסור ניכר ואינו בטל".

זמ"ש"כ כת"ר שכ"ז מבלי לצרף את דעת הש"ך, הפר"ח והפר"ת שפסקו כדעת הרמ"א, לענ"ד ט"ס נפל כאן, שהרי הפר"ח והפר"ת להדיא פסקו כדעת השו"ע. והש"ך רק חידד שהלכה זו נתונה במחלוקת מרן השו"ע והרמ"א, ודחה דברי הט"ז שחלק על הרמ"א, ועכ"פ גם אם דעת הש"ך כן, עדיין רוב האחרונים ס"ל כדעת השו"ע [ואדרבה דעת הערוה"ש שגם הרמ"א יודה לדעת מרן השו"ע להלכה, ראה בתשובתי שם].

עכ"פ להלכה עדיין חושבני לענ"ד שהמציאות מורה שיש מיעוט המצוי שנגוע. ובוודאי שקשה בעיני שתוצרת שממש נפסלת ע"י המשגיחים בשוק עקב הימצאות טפיל הלנריע, מגיעים שוחרים מב"ב ואומרים שאצלם א מקפידים והם לוקחים, וכאן זה ממש תימה שהרי יש כאן ודאות שזה נגוע, ובוודאות שהקשקוש אינו מוריד את החדק ברוב ככל הפעמים, ומה ההיתר ההלכתי בזה. והיי"ת יצילנו משגיאות.

בברכה

שניאור ז. רווח

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
 רב איזורי במועצה איזורית גזר
 ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ

פלפלים שגדלו בתוך כרם צעיר

כב טבת תשס"ו

לכבוד מו"ר ועט"ר

הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
 הראשון לציון והרב הראשי לישראל
 השלום והברכה!

בשבוע החולף קיבלתי את מכתבו של הרב מנחם ידיד שליט"א מת"א מיום א
 כד כסלו אל מו"ר כת"ר שליט"א, אודות ענין חמור של כלאי הכרם.
 ומו"ר שליט"א בשפלנו זכר לנו, וכתב לי בכת"ק לעיין במה המדובר.

זכמצוותו עשיתי, וראשית אכתוב את העובדות כפי שמתוארות שם, ואף את
 ההמשך שנעשה לאחר תאריך מכתבו של הרב ידיד. ובכן, החקלאי
 שתל שתילי פלפל בחודש אוגוסט 2005 כאשר עדיין לא היה הכרם שתול.
 בחודש ספטמבר 2005 שתל החקלאי כרם שתילונים של ענבים שהיו בני חודש
 בלבד, כאשר בתום שתילת הכרם תמונת הכרם הייתה שורת ענבים מרחק של 1
 מטר שורת פלפלים, ושוב מרחק כ 1 מטר ושוב שורה של ענבים. בשתילת
 הענבים נוכח משגיח מטעם ועד כשרות מסוים שאישר את שתילת הענבים
 [לצורך מתן הכשר לעניני ערלה] והמשגיח עקב אי ידיעותיו בהלכות כלאים לא
 העיר את תשומת לבו של החקלאי בעיית הכלאים.

בחודש דצמבר 2005 הגיעו הפלפלים למצב של הנבה, ורצה החקלאי לשווקם
 [תקופת קטיף הפלפל הוא בין החודשים דצמבר 2005 עד מרץ 2006].
 אולם ביקור בשטח של רב מסויים העלתה שיש לו בעיית כלאים, ומיד פירסמו
 דבר זה ברבים בעיתונות שהפלפלים אסורים באיסור כלאי הכרם ואסורים
 באכילה. ואף המדור למצוות הארץ ברבנות הראשית לישראל הזדרז לפרסם זאת
 לכל הרבנויות, פלפלים אלו מחקלאי זה אסורים באיסור כלאי הכרם ואסורים
 באכילה. ואמנם לאחר זמן קצר הם הוציאו מיזכר שונה לרבנויות, ובו כתבו
 בקיצור שכיון שדבר זה נמצא במחלוקת הפוסקים על כן אפשר לאשר תוצרת זו
 ככשרה אך לא למהדרין. עד כאן העובדות העיקריות.

זלעניך הפלפלים הללו מעולם לא נאסרו באכילה משום כלאי הכרם וכפי שאבאר בהמשך.

אופן הזריעה האסור בכלאי הכרם:

ראשית אקדים, שעיקר דין של כלאי הכרם חלוק הוא לשניים, האחד הוא הזריעה של שני מיני תבואה או שני מיני ירקות יחד עם זרע הגפן, ואם עשה כן שזרעם יחד במפולת יד, או שחיפה אותם בעפר, הרי הוא עובר משום "שדך לא תזרע כלאים" [שהרי זרע שני מיני תבואה או ירקות והו"ל "כלאי זרעים"], ועובר משום "לא תזרע כרמך כלאים", והרי הוא לוקה שתיים. [וכגון שהתרו בו משום כל לאו בפנ"ע - עי' רדב"ז על הר"מ הל' כלאים פ"ה ה"א]. וכן פסק להלכה הרמב"ם בהלכות כלאים (פ"ה ה"א וה"ז) ובשולחן ערוך יו"ד (סי' רצ"ו סעי' א' וסעי' ג').

זריעת שני מינים עם חרצן במפוי

שנינו במס' חולין (קל"ו ע"ב), אמר רב נחמן בר יצחק האידנא נהוג עלמא כהני תלת סבי וכו', וכו' יאשיה בכלאים, דתניא: רבי יאשיה אומר לעולם אין חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. ע"כ.

וזווגיא זו נשנתה גם במס' קידושין (ל"ט ע"א), וכתב שם בתוס' (בד"ה לא קי"ל) וז"ל: ונראה דהלכה כרבי יאשיה דאע"ג דאשכחן כמה משניות דלא כוותיה, מ"מ קי"ל כוותיה כדאמר בפ' מי שמתו נהוג עלמא כתלתא סבי וכו', עכ"ד.

וכן פסק רבינו הרמב"ם בהל' כלאים (פ"ה ה"ב) וז"ל: ואינו לוקה משום זורע כלאי הכרם עד שיזרע בארץ ישראל חטה ושעורה וחרצן במפולת יד, וכן אם חיפה אותם בעפר לוקה, עכ"ל. וכן פסק להלכה מרן בשולחן ערוך (יו"ד ריש סי' רצ"ו).

זחטעם שר' יאשיה ס"ל שצריך מפולת יד, כתב רש"י עמ"ס קידושין (שם בד"ה לא) שנפקא ליה מלא תזרע כרמך כלאים. משמע שזריעת הכרם עצמה תהיה בכלאים. וכ"כ המהר"י קורקוס על הרמב"ם (שם ה"א) לימוד מדנפשיה. (ועל דברי רש"י הנ"ל עי' בחידושי המהר"י ט עמ"ס קידושין דך ל"ח בד"ה לא קי"ל, ועי' עוד ברש"י שם מש"כ על המקור שבעינינו שתי מינים בדוקא, ועי' עוד במפרשים על הסוגיא שם).

זע"י בירושלמי מס' כלאים (פ"ח מ"א) שהביאו שם מחלוקת רבי יאשיה הנ"ל ורבי יונתן, וכתב הירושלמי שם שרבי יאשיה מחייב עד שיזרע שני מינים

בכרם, ולא הוסיף שם שבעינן שיהיו במפולת יד. ועי' בפי' המראה פנים שם. ועי' בפי' תבונה על הירושלמי, ודו"ק. ועי' עוד לקמן מש"כ בשם הערוך השולחן על דברי הירושלמי אלו.

זריעת שני מינים בתוך כרם

זחנח אם זרע שני מינים ואפי' במפולת יד אצל כרם שכבר קיים, כבר נחלקו בזה הראשונים זה אומר בכה וזה אומר בכה, ועי' באריכות מ"ש הרא"ש בהלכות קטנות הל' כלאים (סי' ד') ובמעדני יום טוב שם על דבריו. וכן בטור סי' רצ"ו ובב"י ובב"ח שם.

זבתמצית: דעת הר"י והב"ד הרא"ש שם ובב"י שם, שללא מפולת יד של שלושה מינים כולל החרצן אין איסור כלל ואף לא מדרבנן, וכן נראה להלכה דעת הרא"ש שהסכים לכך, וכן מתבאר מתי' התוס' בקידושין (דל"ט ע"א בד"ה לא קיי"ל) שבלא מפולת יד אין כלל איסור של כלאי הכרם.

זלדעת הראב"ד (כפי שהבין דבריו ברא"ש שם, וכן הוא בב"י, והב"ח חולק עליהם בהבנת דעת הראב"ד ועי' לקמן) אף ללא מפולת יד אסור אלא שזה רק מדרבנן. וכ"ד הרמ"ה (הב"ד הרא"ש שם ובטור שם). וכ"ה דעת החינוך (מצוה תקמ"ח) ועי' במנח"ח שם.

זדעת הראשונים על הסוגיא בקידושין שם (עי' רמב"ן ורשב"א ועוד) שבשני מינים אסור ד"ת משום כלאי הכרם וגם ללא מפולת יד, אלא שאין בו לאו ואין לוקין עליו אלא רק אם זרעו במפולת יד עם חרצן. וכ"ד הר"ן (הב"ד הכ"מ על הר"מ שם הל' ז') שבב' מינים אסור גם ללא מפולת יד.

זראיתי לרבנו המאירי עמ"ס קידושין (שם בד"ה וכלאי) שכתב דבר מחודש, שהאי דינא של חטה שעורה וחרצן במפולת יד, אינו בדוקא שיזרעם שלשתם כאחד, אלא ה"ה אם יזרע את שני המינים כאחד בתוך כרם שכבר קיים, וכ"פ להלכה, ועיי"ש. וכדבריו כן פסק להלכה הרב ערוך השולחן מדנפשיה ביו"ד (סי' רצ"ו סעי' ו'), דאדרבא קמ"ל מפולת יד שאפי' בכה"ג חייב מלקות, וכל שכן כשזרע שני מיני תבואה בכרם. אלא שכבר הוא כתב שם שמדברי הפוסקים לא משמע הכי, והטור כתב מפורש להיפך. [ועו"ע שם שהביא כמה הוכחות לדבריו ובתו"ד כתב להוכיח מהירושלמי הנז' שכתבו את דברי ר' יאשיה שבעינן ד' מינים ולא הזכיר הירושלמי שצריך מפולת יד וכנ"ל, עי"ש].

זלחלח כבר פסק רבינו הרמב"ם (שם פ"ה ה"ז) שאע"ג שאינו לוקה עד שיזרע ב' מינים עם חרצן במפולת יד, מ"מ אם זרע שלא במפולת יד בצד

הגפנים, הרי זה אסור ונאסרו שניהם בהנאה ושורפין את שתיהן. עכ"ד. והיינו בודאי שנאסר מהתורה וכמ"ש הכ"מ בשם הר"ן וכ"כ הטור (הנ"ל) בדעת הרמב"ם, וכ"ה בב"י ובב"ח על הטור שם.

זכ"כ למסקנת הדברים מרן החזו"א בהל' כלאים (סי' א' סק"ו וכ"כ בסי' ג' ס"ק י"ב בסוד"ה שם), שדעת הרמב"ם שהזרע בתוך הגפנים אף שלא במפולת יד, אסור מדאורייתא. ועו"ע מש"כ החזו"א (בסי' א' שם) בשם הגר"א (ביאור הגר"א יו"ד סי' רצ"ו ס"ק י"ח) שזה אינו אלא מדרבנן וכתב שזה צ"ע. וכ"פ להלכה כלשונו של רבינו הרמב"ם, מרן בשולחן ערוך בהל' כלאים (רצ"ו סעי' ג'). הרי לנו שבנידון השאלה דידן שאין זה זריעה במפולת יד, שנוי הדין במחלוקת הפוסקים שיש המתירים לגמרי אף מדרבנן, ויש שאסרו מדרבנן, ויש שכתבו שזה אסור דבר תורה.

זריעת מין אחד בתוך הכרם

חנ"ה עד כאן שנינו בזרע ב' מינים בתוך הכרם, אך בנידון השאלה שלפנינו איירי בפלפל שהוא מין אחד ולא ב' מינים, ויש ללמוד דין זה.

חנ"ה בכסף משנה (הנ"ל בהל' ז') כתב בשם הר"ן שאע"ג דרבי יאשיה בעי במפולת יד, הנ"מ לענין מלקות, אבל לענין איסור הפירות מודה שאע"פ שלא זרען בבת אחת, כל היכא דאיכא תרי מינים לבד מכרם נאסרים הפירות וכו'. והוסיף: אבל הרמב"ם כתב דלענין איסור הפירות אפילו לרבי יאשיה בחד מינא סגי, ולא נהירא וכו'. עכ"ד. הרי לך שדעת הר"ן שבמין אחד אין איסור כלאי הכרם. ומרן הכ"מ מתייחס בהמשך לדבריו אלו על הרמב"ם וכתב: ומ"ש הר"ן דלדעת רבינו לענין איסור הפירות אפילו לרבי יאשיה בחד מינא סגי, איני רואה מניין לו לומר כן בדברי רבינו, עכ"ל.

זבאמת המעיין יראה שהדברים מפורשים ברמב"ם בהל' ז' שם, שכתב או ליטע גפן בצד הירק או תבואה. ומשמע אפי' חד מינא. וכן כתב לדייק מרן גופיה בבית יוסף על הטור וכתב שם בזה"ל: דלהרמב"ם בארץ ישראל אפילו במין אחד עם הגפן נקרא כלאי הכרם ליאסר בהנאה, ובהמשך בסו"ד כן דייק מהרמב"ם הנ"ל בהלכה ז'. ויותר מפורשים הדברים ברמב"ם בהל' מאכלות אסורות (פ"י הל' ו - ז) שכתב שם "מין ממיני התבואה" וכו'. וכ"כ בדעת הרמב"ם, הב"ח שם שלדעת הרמב"ם אפי' מין אחד אסור בארץ ישראל מדאורייתא, [ודעת הב"ח שם בד"ה ומ"ש והראב"ד, שדעת הר"א שיש איסור מדאורייתא גם במין אחד, ודלא כהבנת הרא"ש והב"י בר"א, עיי"ש]. וכ"כ בדעת הרמב"ם המהר"י קורקוס (על הרמ"ה בהל' ז' שם). וא"כ לכאורה דברי מרן הכ"מ

לא מובנים, שהרי הוא גופיה כתב שמשמע ברמב"ם שאפי' במין אחד אסור מה"ת, וא"כ מה הוקשה לו על הר"ן? ובאמת תמיהה זו כבר תמהו רבים, ועי' גליון רעק"א על הרמב"ם (מהדורת פרנקל) שהקשה כן, וכן כתב במעדני יום טוב על הרא"ש בהל' כלאים (ס"ק מ') שמרן כתב בב"י לא כדבריו בכסף משנה. וראיתי לעוד אחרונים שהעירו ע"ז [ועי' גם בשו"ת שבט הלוי חיר"ד סי' קס"ה שכן הבין כפשטות דברי הכסף משנה].

זלענ"ד נראה שמעולם לא עלה על דעת מרן הכסף משנה הבנה אחרת בדברי הרמב"ם וברור לו שדעתו שגם במין אחד אסור ד"ת, וכמו שלשונו מורה בכמה מקומות, אלא שהר"ן כתב שדעת רבינו הרמב"ם בדעתו של רבי יאשיה שאפי' במין אחד אסור ד"ת, ועל כך כתב מרן הכ"מ שמ"ש הר"ן שלדעת רבינו לענין איסור הפירות אפילו לרבי יאשיה אפי' בחד מינא סגי, ע"ז כתב אינו יודע מנין לו זאת, היינו לענין שהכי ס"ל לרמב"ם בדעת יאשיה, אך לעצם הדין שס"ל לרמב"ם שאפי' בחד מינא אסור אין בכך חולק. וראוי להדגיש את דברי התוס' הנז' בריש דברינו והביאם הרא"ש בהלכות שם, ומר"ן בכ"מ שם הביא דבריו, שמסוגיות התלמוד נראה דלא כרבי יאשיה, אלא שבדורות האחרונים חזרו לנהוג כמוהו, אלא שכ"ז לענין זריעה, שבהא בעינן שיהיה במפולת יד, אך לענין איסור זריעה בכרם בהא לא קיי"ל כרבי יאשיה, אלא שגם בחד מינא קידש, וזהו דעתו של רבינו הרמב"ם להלכה אך לא בדעת ר' יאשיה [ועי' בישועות מלכו על הרמב"ם בהל' ז' ודוק שזה כדברינו שאע"ג שאסור בחד מינא אין זה לדעתו של רבי יאשיה עיי"ש]. ולפי"ז לא קשיא מידי ממרן בב"י על מש"כ בכ"מ.

ט"ב נפקא לן להלכה: שכל אותם ראשונים שהתירו בב' מינים ק"ו שיתירו במין אחד, וגם לדעת הר"ן שאסר בב' מינים בלא מפולת יד, מ"מ דעתו שבמין אחד מותר, וכ"כ המהרי"ק (שם) שהראשונים חולקים בזה על רבינו וס"ל שבמין אחד מותר. וכ"כ הריטב"א שבא"י בחד מינא מותר, [ומש"כ המהרי"ק שם שלדעת הריטב"א אסור בחד מינא, בריטב"א שלפנינו מפורש שמותר בחד מינא]. ועי' עוד במנחת חינוך (מצוה תקמ"ח) מש"כ בזה.

זחנ"ה א"כ בנידו"ד שאיירי במין אחד יש לצרף דעות ראשונים נוספים שבמין אחד מותר אף מדרבנן. ועי' בחזו"א הלכות כלאים (סי' א' ס"ק ה') שכתב: ובארץ, סתם השו"ע (שם סעי' ג') כדעת הרמב"ם דאף מין אחד בכרם אסור לזרוע ואסורין הפירות. ומ"מ אפשר דהוי ספיקא דינא, דהא דעת תוס' דלר"י דקיי"ל כוותיה מותר לזרוע ומותר הפירות, וכ"ש בזה"ז דיש פוסקים דלא קדשה לעת"ל והוי דרבנן עכ"ל.

ב. דינים נוספים בכלאי הכרם :

חנף עד כאן עסקנו בנידון השאלה שלפנינו אודות כלאים בכרם שעליו להרחיק ארבע אמות מעיקרי הגפנים [שהם כ 2 מטר ולא די כבנידו"ד שהרחיק רק 1 מטר עד 1.2]. אולם זאת לדעת שבגפן יחידית הלכה פסוקה היא ברמב"ם (כלאים פ"ז ה"א) וז"ל: הבא לזרוע בצד הכרם מרחיק ממנו ארבע אמות מעיקרי הגפנים וזרוע, ואם גפן יחידית היא מרחיק ממנה ששה טפחים וזרוע. וגפן יחידית היא אינה בדוקא גפן בודדת, אלא אפילו היו שורה של גפנים ואפי' הן מאה גפנים, אין זה כרם אלא גפן יחידית, ורק אם יש שתי שורות שבכל אחת שלש גפנים וביניהם אין יותר מח' אמות דינו ככרם, או שתיים כנגד שתיים ואחד יוצא זנב הרי זה כרם קטן וצריך להרחיק ד' אמות, אבל בלא"ה הוי גפן יחידית וירחק ו' טפחים. ודע, שהאי דין שמרחיק ו"ט אינו לכר"ע, ועי' במקו"צ (מהדורת פרנקל פ"ז ה"א) שציינו להתוס' בב"ב (ל"ז ע"ב ד"ה לקרחת) שגם פסק כן. עכ"ד. וכן ראיתי להחינוך שכתב (סוף מצוה תקמ"ט) וז"ל: "ואמרו שמרחיקין את התבואה והירק מגפן יחידית ג' טפחים לכל רוח". אלא שלהלכה כבר פסק הרמב"ם ז"ל (שם) ובעקבותיו כ"פ מרן בשולחן ערוך (רצ"ו סעי' ל"א) שיש להרחיק ו' טפחים. והנה בגפן יחידית אם הוא מן התורה או מדרבנן נחלקו הפוסקים, וראה מה שכתבתי בזה בספרי שו"ת "חלקת השדה" חלק א כלאים סימן ט'.

זאגב דאירינן בדין של הרחקות מכרם וגפן, אוסיף עוד ואומר, שדין נוסף שנינו בכלאי הכרם שאף אם הרחק כפי הנצרך, דהיינו ד' אמות מכרם, או ו' טפחים מגפן יחידית, מ"מ אם נתפשט הגפן על הירקות ונמצא שהירקות זרועים תחת השריגים או העלים הרי זה קידש. [כ"ה להלכה ברמב"ם הל' כלאים פ"ו ה"א - ה"ג, ובשו"ע סעי' כ"ז - כ"ח ועי' שו"ת המב"ט שאלה קכ"א. ושאלה זו נדפסה על הגליון בשו"ע ודו"ק בדבריו לענין נסתכך ממילא]. וכן הדין בכל זה אף בגפן יחידית, וכנראה מלשון הרמב"ם שכתב "גפן", וכן הוא בדין המדלה הגפן על האפיפורות, המוזכר ברמב"ם שם שמקורו מהמשנה כלאים (פ"ו מ"ג), וכמו שמבאר שם המשנה ראשונה שאירי בגפן יחידית, אלא שבגפן יחידית אינו אוסר אלא מתחתיהן. עיי"ש. [ומש"כ בתו"ט שם. ועי' על דבריו בחזו"א (כלאים סי' יג' ס"ק א') מה שביאר, עיי"ש]. ובתשובתי בחלקת השדה שם סימן יא מה שהבאתי דעת רבותינו הפוסקים שגם בכרם המסכך על התבואה והירקות, הנ"מ עד עשרה טפחים, אך מעבר לעשרה טפחים אינו מקדש, וכ"כ להלכה בשו"ת המב"ט (שאלה קכ"א ונדפסו דבריו על גליון השו"ע שם). ומרן החידא בברכ"י על השו"ע הביא שכ"כ להלכה המהר"ם בן חביב שכל שהסיכוך מעל עשרה

טפחים הרי זה מותר, וכ"כ המהר"י מולכו להלכה. וא"כ אם הסיכוך מעל עשרה טפחים בין הגפן לבין הירק, מצינו היתר נוסף להלכה, וכ"ז כמובן אם הרחיק מהגפן כנצרך. [ועי"ע בשו"ת המב"ט שם לענין הגובה באויר הנצרך בגפן יחידית עיי"ש]. ובעניוטי יישובתי דעת גדולי עולם אלו מקושיות מרן הרחזו"א עליהם. ובסו"ד ציינתי שם שבס"ד לאחר זמן קיבלתי כמה ספרים בצילום ואחד מהם הוא שו"ת "קול גדול" למהר"ם בן חביב זצ"ל, ומצאתי לו שם בסימן ס"ג (הראשון) את התשובה הנ"ל, וראיתי שיישב שם להדיא, כמו שכתבתי בעוניי לעיל ליישובו, ושמתתי על כך.

ג. סוגי המינים האסורים בזריעה בכרם:

חננה בנידון שאלתנו איירי בירק הזרוע בצד הגפן, ויש לברר, אם הוא אסור דין תורה או מדבריהם, ואמת היא שאם היה פנאי להאריך יותר בדין זה אין לך חשיבות גדולה מזו, שכן רבו מאוד הדיעות כיצד להורות להלכה, ובפרט אליבא דרבינו הרמב"ם, אלא שמה שהלב חושק הזמן עושק, ועל כן אכתוב את הדברים העיקריים להלכה, ואת הדיעות השונות בקצרה.

דעת רבינו הרמב"ם:

כתב הרמב"ם בהלכות כלאים (פ"ה ה"ג): ואינו חייב מן התורה אלא על הקנבוס ולוף וכיוצא בהם מזרעים שנגמרים עם גמר תבואת הכרם אבל שאר הזרעים אסורים מדבריהם. עכ"ל. ובהל' ו' כתב הרמב"ם: אין אסור משום כלאי הכרם אלא מיני תבואה ומיני ירקות בלבד, אבל שאר מיני זרעים מותר לזרען בכרם ואין צריך לומר שאר אילנות עכ"ל.

ולכאורח נראין הדברים סותרים שבה"ג כתב שאסורים מדבריהם, ובהל' ו' כתב שאר זרעים מותרים. וכבר כל הנ"כ טרחו לפרש דברי הרמב"ם ונביאם בקצרה:

המהר"י קורקוס בדעת הר"מ

חמחר"י קורקוס כותב בתחילת דבריו שהאי דינא של קנבוס ולוף שאסרה תורה היינו משום שהן עושין אשכולות ככרם ואין זרעם כלה שיש להם שורש. והשתא לענין שאר זרעים מש"כ בסעי' ו' להתיר לגמרי היה אפשר לפרש שבסעי' ג' איירי בארץ ישראל ואסור מדרבנן, אך בסעי' ו' איירי לגבי חו"ל ולכן מותר. ועוד כתב שראה מי שפירש שמה שכתב בסעי' ו' שמותר היינו מהתורה, אבל מדרבנן אסור. וכתב ע"ז המהר"ק שדבר זה קשה להולמו, שלשון מותר היינו לכתחילה. ולכן כתב המהר"ק שמה שכתב הרמב"ם ששאר זרעים אסור מדרבנן היינו זרעים שהם ירק או תבואה אלא שאין נגמרין עם הכרם כקנבוס

וצמר גפן דירק ותבואה מיקרו, והנהו אסירי מדרבנן שכן דומים הם לתבואת הכרם היינו שלא גזרו אלא בתבואה, או ירק הדומה לתבואה, אבל שאר מיני זרעים שאינן מיני תבואה או ירקות מותרים לגמרי, ולכן לקמן התיר הרמב"ם אירוס וקיסוס, שאינן לא תבואה ולא ירק. (ועו"ע במהרי"ק לסעי' י"ט שם, ועי"ש שכתב שהאירוס הוא נענע, ועפ"ז יש להבין שכתב שאין זה ירק, ויש לבאר זאת ועי' לקמן מש"כ בזה).

ביאור הכסף משנה בדעת הרמב"ם

זמ"ן בכסף משנה כותב, שתבואה וקטנית וירקות אסורים מהתורה, לדעת הרמב"ם, ומיני זרעים שאינם נאכלים, אם זה הקנבוס והלוף בהם אסרה תורה, כיון שהם נגמרים עם הכרם, אך שאר זרעים שאינם נאכלים ואינם נגמרים עם הכרם, כגון האירוס והקסוס ושושנת המלך, מותרים לגמרי. וצ"ן שם מרן הכ"מ שדעת התוס' והר"ן היא לא כדעת רבינו בירק, אלא ס"ל שירק אינו מהתורה, ועי"ש. [ועי' במנח"ח (סי' תקמ"ח סוף אות א') שדייק מהר"ן בפר' ראשית הגז שזרעים הנאכלים כירקות אסורים מהתורה, רק זרעונים שאינם נאכלים אינו חייב, ודלא כדברי מרן הכ"מ שאפי' זרעונים הנאכלים אינם אסורים מהתורה רק קנבוס וכו' ע"כ. ועי' בשו"ת שבט הלוי (סי' קס"ה על הלכה ו') שכתב שדברי הכ"מ אינם מובנים ויש כנראה חיסור בלשונן].

בתי כלאים בביאור הכסף משנה

זבבתי כלאים להתפא"י (בפרק של כלאי הכרם) כתב, שכוונת הכ"מ שתבואה קטניות וירקות אסורים מן התורה, ואילו ירקות שאין נאכלים לאדם, אלא לבהמה או שאר צורך, אסורים מדבריהם, ואלו שאינם נאכלים כלל מותרים לגמרי. [ושם חילק בין ירקות שנזרעים שדות שלימות לבין הנזרעים בערוגות קטנות עי"ש].

ישועות מלכו בביאור הכסף משנה:

זראיתי למוהר"י מקוטנא ז"ל בספרו ישועות מלכו בפ"י קרית ארבע על הרמב"ם הל' כלאים (הנ"ל), שכתב לבאר את הכ"מ שמש"כ שזרעונים הנאכלים אסורים מדרבנן היינו בנאכלים ע"י הדחק, כמו בשנת רעבון, אבל כשנאכל לא ע"י הדחק חייב מדאורייתא, וזהו שכתב הכ"מ שם שתבואה קטניות וירק אסורים מדאורייתא אליבא דהרמב"ם, אבל אם אינו נאכל אפי' בשעת הדחק מותר לגמרי, וסיים שם: ולפי"ז קרוב הדבר דאין הפרש בין ירקות לשאר זרעים, דגם בירקות אם אינו למאכל אדם אפשר שאינו נאסר מהתורה, ומה שיש חילוק

בין ירקות לזרעים, היינו בשאינו ראוי למאכל אדם כלל, דבירקות אסור כל שמקיימין אותו רוב העם למאכל בהמה או לרפואה, ובזרעים מותר.

ועוד ראה לקמן מש"כ בשם מרכבת המשנה על הרמב"ם שלא הסכים לדברי מרן הכ"מ בביאור הרמב"ם, וכתב עליו ביאור אחר. עי"ש.

החזו"א בביאור הכסף משנה

ובחזו"א (סי' א' ס"ק י"א) ביאר את דעתו של מרן הכסף משנה ברמב"ם, שתבואה וקטניות לעולם הוי מה"ת, שכן הזרע עצמו נאכל, וה"ה בירקות. ואילו בזרעים חילק הרמב"ם שאם הזרע אינו נאכל אבל הגידולים נאכלים בהאי כתב הרמב"ם שקנבוס ולוף דבר תורה, שנגמרים עם תבואת הכרם, משא"כ שאר זרעים אינם אסורים אפילו מדבריהם, אך זרעים שהגידולים אינם נאכלים, והזרע נאכל אין איסור אלא מדבריהם. וסיים שם: ומיהו לאו בהכי תליא מילתא [היינו אחר שפירש שלדעת הכ"מ תבואה וקטניות מה"ת שהזרע נאכל], שהרי ירק הוא מה"ת אף שהזרע אינו נאכל. ועי' באות ט' שכתב שם החזו"א על פירושו של מרן הכ"מ: "מיהו קשה דעיקר חסר בדברי רבינו שלא הזכיר תנאי שאינן נאכלין ועוד דסיים ואין צריך לומר שאר אילנות והתם בנאכלין" עכ"ל. [והחזו"א פי' אחרת ברמב"ם עי' לקמן]. ועי' במנחת חינוך סוף מצוה תקמ"ח מש"כ בדעת מרן הכ"מ, עי"ש.

ביאור הרדב"ז בדעת הרמב"ם

הרדב"ז פי' בדעת הר"מ (הל' ג' והל' ו'), שקנבוס ולוף ושאר ירקות שנגמרים עם הכרם אסורים מן התורה, ואילו שאר זרעים - היינו שאר ירקות אסורים מדברי חכמים ולא מהתורה, והיינו טעמא כיון שבירקות מצינו שיש שאסור מהתורה כגון הקנבוס, גזרו חכמים גם בשאר ירקות. אבל בשאר זרעים שאינם ירקות מותר לכתחילה לזרעם בכרם, והיינו כגון האירוס שהוא הנענע וכיון שהם זרעים חשובים ומועילים ודאי מקיימים אותם, ועפי"ז דחה את הראב"ד ועוד ראשונים שלמדו שהטעם שהאירוס והשאר אינם כלאים, משום שאין מקיימין אותם, והוא ז"ל דחה טעמם, [ועי' מש"כ הרדב"ז בפירושו על הרמב"ם בפ"א מהל' כלאים ה"ד, שמשמע מדבריו שאירוס הוא מאותם שאינם ראויים למאכל אדם וצ"ע]. מסקנת הרדב"ז א"כ, שמיני תבואה כולם מן התורה. ומיני ירקות, הקנבוס והלוף מהתורה, ושאר הירקות מדבריהם, ואילו האירוס וכ"ש שאר זרעים מותרים ואינם כלאים בכרם. [אלא שיש לעיין שאם כדבריו שהאירוס הוא הנענע, מדוע א"כ קרא לו זרע והרי ירק הוא, ואולי משום

שסוכ"ס קלחו קשה ושונה הוא משאר ירקות שמנו חכמים, או שיש כמה מיני נענע וראיתי לכמה מפרשים שדנו בזה ואכמ"ל בזה, ועי' לקמן].

שיטת המהרח"ו בדעת הרמב"ם

רבינו חיים ויטאל ז"ל (הב"ד בשו"ת באר מים חיים לבנו כמוהר"ש ויטאל סי' פ"ה), כתב בפשיטות שמדברי רבינו הרמב"ם שסתם שמיני ירקות עם הכרם הרי זה לוקה, נראה בפירוש שס"ל שירקות הם מדאורייתא, אבל הזרעים הם מדבריהם, ודלא כהתוס' והר"ן דפליגי על הר"מ בירקות. עכ"ד.

ביאור הגר"א בדעת הרמב"ם

זגרי"א (בביאורו לשו"ע יו"ד רצ"ו ס"ק ז'), כתב שמה שאסר הרמב"ם בשאר זרעים מדבריהם היינו במפולת יד, ומה שהתיר לגמרי ואפי' מדבריהם בסעי' ו', היינו שלא במפולת יד. עכ"ד. ובחזו"א הנ"ל [ס"ק ט'] כתב על דבריו שזה סתום יותר מדאי בל' רבינו, ועוד דוחה את דבריו משתי דחיות נוספות עי"ש. וסיים שדברי הגר"א. צע"ג.

ביאור מרכבת המשנה בדעת הרמב"ם

בספר מרכבת המשנה (על הרמב"ם שם) מפרש את דעת הרמב"ם, שכל מיני תבואה (דילפינן מתבואת הכרם) וקנבוס ולוף ושאר מיני זרעים שפורטו בתוספתא (פ"ג דכלאים) וה"ה שאר ירקות שיש להם פרי חייב ד"ת, אבל שאר זרעים שאין להם פרי אלא הזרע עצמו נאכל וה"ה קטניות דאין להם פרי מיקרי, ומה שזרע הוא המין שקוצר, אין איסור לזרעם אלא מדברי סופרים, והיינו בזריעה שלהם יחד עם חרצן במפולת יד, וזהו שכתב הרמב"ם בס"ג ששאר זרעים אסורים מדבריהם. אך בסעי' ו' דיבר הרמב"ם לענין זריעה בכרם, ועי"ז כתב שמיני תבואה וירק [שיש להם פרי] אסורין מד"ס בזריעה בכרם, אך שאר זרעים שאין להם פרי, וכגון הקטניות, אע"ג שאסורים במפ"י עם חרצן, מ"מ לזרעם בתוך הכרם מותר. וגם מש"כ הרמב"ם בהל' י"ט שהאירוס והקיסוס ושושנת המלך אינם כלאים בכרם, היינו שיותר לזרעם בתוך הכרם, אע"ג שודאי שאסור מדברי סופרים לזרעם במפ"י, עם החרצן, ולכן דקדק הרמב"ם לכתוב אינם כלאים בכרם, היינו להתיר הזריעה לכתחילה דומיא דקנים וורד. ואולם בפול המצרי דקדק הרמב"ם וכתב מין זרעים הוא ואינו מקדש, משמע שלכתחילה אסור לזרעו בכרם, אלא שאם זרע אינו מקדש, והטעם הוא משום ששנינו בירושלמי סופ"ח דכלאים, שפול המצרי הוא ספק זרע ספק ירק, ולכן אין לזרעו לכתחילה בכרם, ומ"מ אם זרע בדיעבד אינו מקדש. עכ"ד. [ובתו"ד שם דחה את פי' של מרן הכ"מ שכתב שהיינו דוקא בזרעים שאינם נאכלים שיותר, ודחה דבריו עי"ש].

ביאור הערוך השולחן בדעת הרמב"ם

הערוך השולחן (הל' כלאים סי' רצ"ו סעי' ט"ז ואילך) מבאר, שהר"מ ס"ל שתבואה וירקות וקנבוס ולוף, אסורים מן התורה ומקדשים. מיני זרעים הנאכלים אסורים מדרבנן אך אינם מקדשים, והיינו כגון הקטניות וכיו"ב, ומש"כ הר"מ שפול המצרי אינו מקדש פירושו שאינו מקדש בכרם אך אסור מדרבנן, בזריעה, ואילו זרעים שאינם נאכלים ואילנות, מותרים לגמרי, ומה שלבהמה ולרפואה, אם רוב בני המדינה מקיימין אסורים ומקדשין, ואם לא אסורים ואין מקדשין.

ביאור החזו"א בדעת הרמב"ם

החזו"א (כלאים סי' א' ס"ק ט' י"א י"ג), כתב שדעת הרמב"ם שירקות היינו קנבוס ולוף אסורים דבר תורה, אבל כל שאר ירקות אינם אסורים אלא מדבריהם. ומש"כ שלוקה אם זרע שני מיני ירק עם חרצן, היינו שני מיני ירק כגון קנבוס ולוף, אבל שאר זרעים היינו כל שהזרע נאכל אין בהם איסור לזרעם בכרם ואפי' מדרבנן.

דעת שאר הראשונים בדין המינים האסורים בכרם:

זחנח כל מ"ש עד כאן הוא בדעתו של רבינו הרמב"ם, אך יש ראשונים שלדעתם לעולם אסור מדרבנן, אא"כ זה דבר שאין רוב בני אדם מקיימין כיו"ב, אבל בלא"ה כל הזרעים אסורים מדרבנן, וכ"ה דעת הראב"ד (בהשגה על הר"מ בסעי' י"ט ועי' בנו"כ שם), וכן הוא דעת הר"ש והר"ן. הב"ד החזו"א (בס"ק י"ג שם).

זעוד דיעה יחידה ומחודשת מצינו, והוא דעתו של רבינו חיים הכהן (הב"ד בשטמ"ק עמ"ס מנחות דף ט"ו ע"ב), שכל הזרעים שמקיימים אותם אסורים מן התורה ולא דווקא קנבוס ולוף, ועי"ש כיצד ביאר את דברי הגמ' שם.

זחשתא א"כ מצינו בראשונים דיעות חלוקות בדין המינים המותרים והאסורים משום כלאי הכרם, וגם בדעת רבינו הרמב"ם מצינו דיעות חלוקות, וגם בביאור הכסף משנה מצינו כנ"ל שרבים הפירושים בדבריו, וההכרע קשה, ובשו"ע נקט מרן את לשונו של הרמב"ם, וסתם כדעתו ולא כדעת שאר הראשונים, ולפי ביאור דבריו בכ"מ, באופן כללי מה שברור הוא שכל מיני תבואה קטניות וירקות אסורים דבר תורה, זרעים שאינם נאכלים מותרים לגמרי מלבד קנבוס ולוף שנגמרים עם הכרם ואסורים דברי תורה, ואילו שאר זרעים הנאכלים אסורים מדבריהם, אלא שהכלל וההגדרות של כל מין לדעת הכ"מ לא ברור וכנ"ל.

זאודות זיהוי המינים הנזכרים כגון הקנבוס והאירוס [אם הוא הנענע המצוי כיום], ראה מה שכתבתי בארוכה בחלקת השדה סימן ט שם.

זגנז אם כן עד כאן בנידו"ד שאירי במין אחד של ירקות הגדלים בכרם, ולדעת ראשונים רבם אינו אסור אלא מדרבנן, והגם שסתם השו"ע (שם סעי' ג') כדעת הרמב"ם דאף מין אחד בכרם אסור לזרוע ואסורין הפירות. מ"מ הוי ספיקא דדינא, וכמו שכתב בחזו"א הלכות כלאים (סי' א' ס"ק ה'). ובנוסף יש להוסיף את דעם האומרים שרק קנבוס ולוף אסורים דין תורה, ואילו שאר מיני ירקות אינם אסורים אלא מדבריהם, וכמפורט לעיל.

אולם בנידו"ד יש היתר נוסף ובצירוף האמור לעיל נראה להתיר הפלפלין לגמרי.

ד. זריעת ירק בכרם שהענבים טרם גדלו:

זגנז בנידו"ד איירי בשתילים חדשים של גפן שהיו בני חודש בלבד, ואין בהם כלל פירות, כידוע. ואם כן הרי קי"ל להלכה ברמב"ם (כלאים פ"ה י"ד) שאפי' אם השריש הירק או התבואה הרי זה לא קידש אם הענבים כל עוד לא הגיעו לשיעור פול הלבן, והגם שכתב הרמב"ם שקונסין אותו ואסורין הזרע, מ"מ כתב שם שהבוטר מותר, וקי"ל שמותר אפי' באכילה, וכמו שכתב מרן הכסף משנה ובמהרי"ק שם ודלא כדעת הר"א וכ"כ הרדב"ז שם, וכן פסק להלכה מרן החיד"א בברכ"י (נדפס על הגליון בשו"ע סי' רצ"ו), לענין קישואים שגדלים בין גפנים ילדות שאין בהם פרי, שזה מותר באכילה, וציין להשו"ע שם סעי' ט' י' ו"ב. וד"ז כתבו משם זקנו מהר"א אזולאי ז"ל. ואע"ג שמרן החזו"א כתב (כלאים סי' ג' ס"ק כ"ו) שאין מספיק טעם זה להתיר באכילה, שכן לדעת הר"ש אסורין אפי' בהנאה, ולדעת הגר"א אף לדעת הר"מ אסור באכילה, ולכן ראוי להחמיר, מ"מ כ"ז כתב למאי שהתיר מהר"א אזולאי את הקישואים ג"כ, אך הענבים עצמם אם עקר את הירק קודם שהגיעו הענבים לפול הלבן ודאי שמותרים באכילה, וגם החזו"א גופיא סיים וכתב ומיהו הענבים נראה דיש להתיר אף באכילה, דזה מותר אף לדעת הר"ש, ואיסור אכילה לדעת הגר"א דרבנן, ולפי הכ"מ אף לדעת הר"מ מותר באכילה.

אמנם מהברכ"י הנ"ל שהתיר את הקישואין, נראה שס"ל שלא רק הענבים מותרים באכילה, אלא גם הירק מותר באכילה, ומש"כ הרמב"ם שאם עקר הזרע מותר בהנאה, היינו ל"ד וה"ה אף באכילה, וכ"ז כיון שעקר את הקישואין קודם שהגיעו לפול הלבן [שכן הגפנים ילדות הם כל אותו זמן]. וכן ראיתי עתה, שכדברי הברכ"י בשם זקיננו, כתב גם רבינו המהר"ח"ו (הב"ד בשו"ת באר מים חיים לבנו כמוהר"ש ויטאל סי' פ"ה), שהזרוע ירק בכרם והוא נטיעות

קטנות שעדיין אין עושין פירות, פשוט שלכתחילה אסור לזרעם, אבל אם זרעו אותם בדיעבד מותרים באכילה. עכ"ד. א"כ מצינו שגם דעתו ז"ל, שגם הירק מותר באכילה. (ועי' בהגהה שם שצ"י לדברי המהר"א אזולאי הנ"ל, וצ"י שזה לא כדעת הרדב"ז (פ"ה הט"ז) שכרם שאינו עושה פירות מצד בחרותו כרם איקרי ומקדש את התבואה ואת העצים, ועי"ש). ובע"כ צ"ל שמהר"א והמהר"ו למדו בביאור מש"כ הרמב"ם ואם עקר וכו' מותר בהנאה, שהולך על הזרעים, ולא על הבוסר, והיינו כדעת מרן הכ"מ וכדעת הרדב"ז, ודלא כדעת המהר"י קורקוס, שכתב שהא שכתב הרמב"ם שאם עקר הזרע קודם שיעשו וכו' מותר בהנאה, הולך על הבוסר והרמב"ם הסביר דבריו שהבוסר מותר היכא שעקר קודם וכו'.

אלא שמ"מ מה שהתירו הברכ"י בשם זקנו והמהר"ו את הקישואין, לכאורה זה לא כדעתו של הכ"מ והרדב"ז ברמב"ם, שהרי הם סוברים שבאכילה ודאי שאסור, ורק בהנאה, כיון שעקרן קודם שהגיעו לפול הלבן מותר בהנאה בלבד, דנחית חד דרגא אך באכילה אסור [ביאור הכ"מ שם]. ויש להבין דבריהם, ועי' במ"ש המהר"ו שם, שאין לדייק מדברי הרמב"ם כלל לחלק בין איסורי הנאה לאכילה, שלא מצינו בתורה בכלאי הכרם הפרש בין אכילה להנאה כלל. [ובאמת שיש לעיין מה כונת רבינו המהר"ו שלא מצינו חילוק בין אכילה להנאה בכלאי הכרם, שהרי הרמב"ם כתב להדיא שאם עקר קודם שנעשו כפול הלבן, הרי זה מותר בהנאה, וכן מוכח בעוד מקומות שיש חילוק בין איסור אכילה לאיסור הנאה].³

³ לענ"ד נראה דדעת מהר"א אזולאי זללה"ה, דלא אסור באכילה מיהא אלא היכא שיש ענבים בכרם אלא שטרם הגיעו לשיעור פול הלבן, אבל כל עוד שהכרם קטן ביותר ואין בו ענבים כלל, גם באכילה שרי, ויליף לה ממ"ש השו"ע שם בסעיף י"ב, שכרם שיבשו עליו לגמרי כבזמן החורף וכו' אם זרע לא קידש כלל, ומשמע ודאי שמותר גם באכילה, [וכ"מ מדברי מפרשי המשנה בכלאים פ"ז מ"ב. ע"ש]. ולכן צ"י מהחיד"א לסעיף י"ב בשו"ע, דמיניה ילפי' לגפן קטן, כאמור. אמנם הערת החזו"א היא מדברי הגר"א שהביא מ"ש בתוספתא "גפנים שהשרישו הרי אלו אסורין ומקדשין, ואין מתקדשין עד שיעשו כפול הלבן". ומפרש הגר"א שאת התבואה מקדש מייד משהשריש הגפן, אבל הגפן עצמו אינו מתקדש עד שיעשה כפול הלבן. והרי זה להדיא דלא כד' מהר"א אזולאי שהתיר הירק הגדל בגפן קטן שלא הוציא פירות. וכן מפרש את התוספתא מהר"ס י' אוחנא, מובא במלאכת שלמה פ"ז מ"ז, אלא שכתב שם להדיא דדעת הרמב"ם אינה כן, ולא ס"ל כהתוספתא. ע"ש. והחזו"א עצמו כתב שם קודם לכן [מס"ק י"ז והמנשך], שאין פירוש הגר"א מתקבל בתוספתא, ופירש דמ"ש שמקדש הזרעים היינו בשכרם קדם, ומשום קנסא, אבל כשזרעו הזרעים ואחר כן הכרם, שנזרעו בהיתר, לא מתקדשים הזרעים עד שיהיו ענבים בכרם כפול הלבן. יעש"ב [מה שאינו כן בעיקר נדו"ד. וזה עוד צד להקל]. אלא שלמעשה כתב שראוי להחמיר. יע"ש. עכ"פ גם לפי החזו"א אין קושיא

אך מכל מקום מצינו כאן היתר נוסף לדעתם של רבותינו מגדולי הפוסקים האחרונים שהתירו את הירקות שנשתלו בין גפנים ילדות.

זחנזח מעבל לכל האמור יש להוסיף עוד צד היתר ברור, שהרי אמנם בתחילת שתילת שתילוני הענבים היה עליהם עלים אחד או שנים, אולם לקראת חודש דצמבר שהכרם נכנס לתרדמת נושרים עליו ובין חודש דצמבר [שהוא זמן קטיף הפלפלין] עד חודש מרץ שהוא סוף עונת הפלפלין, השתילים הללו ללא עלים והם כעץ בעלמא. והנה על זה כתב הרמב"ם בהל' כלאים (פ"ה ה"ג ואילך): מאימתי תבואה או ירק מתקדשין, משישרישו וכו'. כיצד? תבואה שיבשה כל צרכה ובא ונטע גפן בתוכה, וכן ענבים שבשלו כל צרכן וזרע תבואה או ירק בצידן, אע"פ שזה אסור אינן מתקדשות. ובהל' י"ד כתב: כרם שלא הגיעו ענביו להיות כפול הלבן אלא עדיין הן בוסר, וזרע בתוכו ירק או תבואה והשרישו הרי זה לא קדש, ואעפ"כ קונסין אותו ואוסרין את הזרע, אבל הבוסר מותר. ואם עקר הזרע קודם שיעשו הענבים כפול הלבן הרי הוא מותר בהנייה. וכו'. ובהל' ט"ז כתב הרמב"ם: גפן שיבשו העלים שלה וכפלו כדרך שתיבש הגפן בימי הקור, אסור לזרוע בצדה ירק או תבואה, ואם זרע לא קידש. עכ"ד.

זחשתא אם נרצה לסכם את דברי רבינו הרמב"ם להלכה. הרי שנפק"ל ד' חלוקות:

א. אם זרע את הירק כשהגפן יבש, היינו שנשרו עליו כגון בימות הקור, אע"ג שמדרבנן אסורה לכתחילה הזריעה, מ"מ אין זה מקדש ומותר הירק. ולדעת הר"ש (עי' לקמן) יהיה הירק אסור מדרבנן, אלא שלהלכה קי"ל כדעת הר"מ, וכ"פ מרן בשולחן ערוך (יו"ד סי' רצ"ו סעי' יב).

ב. אם זרע את הירק, כשהגפן יבשה לגמרי ממש, וכגון שבימות החמה נשרו עליו ובידוע שיבשו לגמרי, הרי דין הכרם כעץ בעלמא, ומותרת הזריעה לכתחילה, וכ"כ הראב"ד על הרמב"ם שם, וכ"כ מרן הכסף משנה שכן דעת הרמב"ם, ובאמת ש"כ להדיא הרמב"ם בפיהמש"נ, וכפי שציין זאת הכס"מ. ואמנם היכא שגם בימות החמה נשרו העלים וידוע שהם עתידים לחזור, הוי דינו כנ"ל בחלוקה א'. וכ"כ המהר"ק בדעת הרמב"ם, אלא שהר"ש על המשנה פ"ז מ"ב, מפרש שגם ביבשו עליו לגמרי אינו נידון כעץ ואסורה לכתחילה

על מהר"א אזלאי מהתוספתא. ומדברי ר"ת בספר הישר חי' סי' תקי"ט בסופו, נראה שמפרש התוספתא כהחזו"א. ע"ש. ויש עוד לעיין בזה, ובראיית מהחיד"א מסעיף י"ב, ובד' החזו"א בזה. ואכ"מ. העורך.

הזריעה, אלא שלהלכה אין דעת הרמב"ם כן, וכן העיקר להלכה, שכן לשונו של מרן השו"ע כלשון הרמב"ם ועי' בט"ז שם ס"ק ד' שהכי ס"ל בדעת השו"ע.

ג. כרם שענביו בוסר, וטרם הגיעו לשיעור פול הלבן, וזרע שם ירק באיסור, מדאורייתא מותר ולא קידש, אלא קנסוהו רבנן ואסרו את הירק הן באכילה והן בהנאה, והיינו טעמא משום שעתידין הענבים להיות כפול לכן אסרו חכמים גם בהנאה, אך אה"נ אם יעקור את הזרע קודם שיעשו הענבים כפול הלבן, נחית חד דרגא, ונאסור את הירק רק באכילה ולא בהנאה, וכ"כ הרדב"ז בדעת הרמב"ם. וכ"כ המהרי"ק בפירוש השני, אלא שכתב שטעם זה דחוק. ובאות ד' נכתוב עוד מזה ועי"ש. וכ"ז לענין הזרע היינו הירק, אך הבוסר היינו הענבים, מותרים הן באכילה והן בהנאה, וכ"ד רבינו הרמב"ם וכ"כ בדעתו הכ"מ, הרדב"ז והמהרי"ק. אך דעת הראב"ד שם שהבוסר אינו מותר אלא בהנאה ולא באכילה. אלא שכנ"ל העיקר בדעת הרמב"ם שמותר גם באכילה.

ד. באופן הנז' לעיל אות ג', ועקר את הזרע - הירק - קודם שהגיעו הענבים לשיעור פול הלבן, דעת הכ"מ והרדב"ז והמהרי"ק בפ"י השני, שהזרע מותר בהנאה ואסור באכילה, ואילו דעת המהרי"ק בפ"י הראשון [שכתב עליו שכן עיקר], וכ"ד הגר"א (על השו"ע ס"ק כ"א), שהירק אסור גם בהנאה, ומש"כ הרמב"ם שאם עקר קודם שיעשו כפול הלבן, מותר בהנאה, הכוונה על הבוסר שמותר בהנאה, אך הירק לעולם אסור.

וזנ"ח ברמב"ם נזכרו עוד דוגמאות ופרטי דינים אלא שאין זה נוגע לנידו"ד ולא הבאתים, וכן מצינו בכל הסוגיא הזו דעת הר"ש שהחמיר ביותר מדעת רבינו הרמב"ם, אלא שהעיקר להלכה כדעת רבינו הרמב"ם שהביאו כלשונו מרן בשולחן ערוך בהל' כלאי הכרם (סי' רצ"ו סעי' ט - יב).

וזנ"ח אחר כ"ז, בנידו"ד שכפי הנראה מהשאלה זריעת הפלפלין הייתה בהיתר גמור, שהרי עוד לא היה נטוע שם כרם כלל, וכאשר הכרם נשתל שם הם היו בעונה שלאחר תום קטיף הענבים ועומדים להכנס לתרדמת, ואכן מיד הם נכנסו לתרדמת של הקור והם גם כעת במצב של תרדמת עד חודש מרץ [כלומר עוד כחודש מהיום], א"כ הוא לא קידש, ומותר הוא באכילה ובהנאה. א"כ מצאנו צד היתר ברור בנידו"ד. ואת"ל שמ"מ בזמן שתילת השתילים היו עדיין עלים וכבר אז היה נטוע פלפל, מכל מקום הגפנים עדיין ילדות, וכאמור יש מרבתינו שפסקו להלכה שבכה"ג גם הירקות מותרין אף באכילה. [ובכלל גם להחולקים שסוברים שיש לאסור משום קנס דרבנן, היינו דווקא במזיד ואין זה נידו"ד וראה בתשובתי בספרי שם בסי' יא].

ה. שיש לצרף כסניף את הסוברים שכלאים בזה"ז דרבנן ונוסף לכל הספיקות הנ"ל, יש להוסיף את הדיעות הסוברות שכלאים בזה"ז דרבנן, שבטלה חובת התורה עם חורבן הבית, ולא קדשה לע"ל. וזוהי דעת רבותינו בעלי התוס' (יבמות דף פ"א ע"א בד"ה מאי היא), וכן כל הסוברים שקדושה שניה בטלה לע"ל, א"כ גם כלאים שהם מצוה התלויה בארץ (גמ' קידושין לט), ה"ה שאינה נוהגת בזה"ז אלא מדרבנן. ועי' בכ"ז בטי"ד ריש סי' של"א ובב"י ובב"ח שם בדעתו של רבינו יצחק בתוס' (יבמות פ"ב ע"ב בד"ה ירושה).

וזאת יש לדעת שאע"ג שלגבי תרומות פסק הרמב"ם להדיא שבזה"ז אינו אלא מדרבנן (תרומות פ"א הכ"ו) וכן פסק כדעתו מרן בשולחן ערוך (י"ד סי' של"א סעי' ב'), אין זה הוכחה לנידוד"ד, שכן שם ס"ל להרמב"ם שקדושה שניה קדשה לעתיד לבוא (כ"פ בהל' תרומות פ"א ה"ה), מ"מ בתרומות שאני שבעינין ביאת כולכם, והדברים מפורשים בכסף משנה על הרמב"ם (בהל' כ"ו שם על השגת הראב"ד) עיי"ש. וא"כ עפ"ז שהרמב"ם ס"ל שקדושה שניה קדשה לע"ל א"כ כלאים נוהג היום מן התורה, וכן כתב בספר ישועות מלכו (קרית ארבע פ"ה הל' ח'), וז"ל: וכלאי הכרם לדעת רבינו בזה"ז מדאורייתא, עכ"ל. ובאמת שהדברים מוכרחים מהא שכתב הרמב"ם בתשובה (שו"ת פאה"ד סי' ג') ובספרו היד החזקה (פ"י הל' מאכלות אסורות הל' י"א) שספק כלאי הכרם בא"י אסור, וע"כ היינו משום שאיסורו מן התורה, ואף בזה"ז, שהרי בתשובה שם דיבר על הזה"ז, והדברים ברורים. (ועי' מש"כ בשו"ת יב"א (ח"ו י"ד סי' כ"ד בד"ה בר) בשם שו"ת משפטי עוזיאל, ומה שדחה דבריו ודו"ק).

ואמנם במשנה למלך שם כתב, שמאן דסבירא ליה שקדושה שניה לא קדשה לע"ל, א"כ לדעתו גם כלאי הכרם וה"ה ערלה וחדש אינם נוהגים בזמן הזה אלא מדרבנן. ע"כ. אמנם אין כן דעת רבינו הרמב"ם אלא ס"ל שבזה"ז זה נוהג מהתורה ולכן ספיקו אסור בא"י. וכן פסק מרן בשולחן ערוך (י"ד סי' רצ"ו סעי' ס"ט), שספק כלאי הכרם מותר רק בחו"ל, ועי' עוד באריכות גדולה שכתב מרן בבית יוסף בהאי דינא של ספק ערלה וכלאים בריש סי' רצ"ד עיי"ש. ועוד הוכחה שדעת מרן השולחן ערוך שכלאי הכרם בזה"ז הוא מהתורה, כתב מרן הרב הראש"ל שליט"א בתוך דבריו שם שדן באריכות לענין ערלה אם בזה"ז מהתורה או לא (שו"ת יביע אומר ח"ו י"ד סי' כ"ד בד"ה בר מן דין), להוכיח מהא שפסק להלכה מרן השו"ע (י"ד רצ"ו ס"ג) שכלאי הכרם בשריפה שנאמר פן תקדש, אלמא שכלאי הכרם נוהג בזה"ז מן התורה, ועיי"ש שהוכיח מד"ז לדין ערלה, ששום הם לענין זה.

זחשתא אע"ג שלהלכה ודאי שקי"ל כדעת מרן השו"ע שכלאי הכרם בזה"ז נוהג מהתורה, מ"מ סברת החולקים בודאי שחזי לאיצטרופי לכל שאר הספיקות הנ"ל, וכן ראיתי בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סי' קצ"ג דכ"ט ע"ד) שהוסיף שם צד לאותם חכמי צפת - שלהלכה דעתו כדעתם - שאפשר לקנות ירקות בשוק, ואין לחוש שמא הם אסורין משום כלאי הכרם, מאותם דיעות הסוברות שאין נוהג כיום כלאי הכרם אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא, וכתב זה בצירוף עוד ספיקות. עיי"ש. וכן ראיתי להרב חזו"א במכתב שנדפס בהל' כלאים (סי' י"ג אות ח'), שצירף דיעה זו וז"ל שם: והלא דעת הרבה פוסקים דגם בזה"ז דרבנן, דלא קדשה לעתיד לבוא, ואף דגם לדעת זו, מדרבנן נוהגין בו דין ארץ, מ"מ יש מקום להקל טפי, עכ"ד. וכ"כ במקו"א בהל' כלאים (סי' א' ס"ק ה') עיי"ש. ובעיקר דין של כלאי הכרם בזה"ז עיי' עוד בס' בתי כלאים (דין כלאי הכרם אות ל"ו).

ו. מסקנא הלכה למעשה:

בנידו"ד יש כמה ספיקות שהרי כאן איירי במין אחד בכרם שיש מי שהתיר אף מדרבנן, ועוד שאף לדעת האוסרים מין אחד בכרם דין תורה, מ"מ בנידו"ד איירי בירקות שאינן קנבוס ולוף, שיש האומרים שאין איסורם מהתורה ואפי' במפ"י. ואף אם נאמר שהם אסורים ד"ת, מ"מ הכא איירי בגפנים ילדות שדעת מרן הברכ"י וכן דעת רבינו המהר"ו שהירקות מותרים באכילה. ואף אם נאמר שלא קיי"ל כוותיהו, מ"מ הכא איירי בגפנים בזמן הקור שהעצים יבשים שפסק הרמב"ם להלכה שאף שמדרבנן אסורה הזריעה לכתחילה מ"מ לא קידש ואף הירק מותר. ולכל זה יש להוסיף את הסוברים שגם כלאי הכרם בזה"ז מדרבנן. ובצירוף כל הספיקות הללו גם יחד נראה ברור שאה"נ אם החקלאי היה בא לפנינו לא היינו מתירים לו הזריעה לכתחילה, מ"מ כאן שהוא כבר זרע, הפלפלים מותרים באכילה, ואין כאן כלל מקום לאוסרם משום כלאי הכרם. [אלא שיש לדון שהרי הפלפלין זרועים עדיין בכרם ויימשך זמנם עד חודש מרץ שאה"נ שהכרם עדיין בתרדמת, מ"מ האם כיון שהזריעה אסורה לכתחילה מדרבנן, האם יש חובה לצוותו לעקור כעת, או שמא כיון שזה מותר והוא כבר זרוע, ויש כאן הפסד מרובה מאד - של כמה מליוני שקלים לדעת החקלאי - אפשר שאין חובה לעוקרו כעת עד תום הקטיף שלהם].

כ"ז נראה ברור לענ"ד קטנה כמות שהיא. ומ"מ את ההלכה למעשה אפסוק לאחר קבלת דעתו העשירה של מו"ר שליט"א שיורינו הדרך בה נלך.

בברכה

שניאור ז. רווח

הרב דוד אביטן שליט"א/העורך

נתינת מתנות כהונה לשליחו של כהן

א. נאמר בתורה (דברים פרק יח): "ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה". ודרשו חז"ל בספרי (פסקא קס"ה): "ונתן לכהן, לכהן עצמו". וכתב הפרי חדש (ביו"ד סי' ס"א ס"ק י"ב), שכוונת הספרי שיתן לכהן ולא לשלוחו, כדדרשינן להדיא בפסיקתא (זוטרתא, דף ל ע"א): "ונתן לכהן, ולא לשלוחו". ומסתברא דהיינו בסתמא, משום דדילמא לא ניחא ליה לכהן שימסור לשלוחו אלא ליידו, אבל אם מדעתו שלח שליח ליטלם שפיר דמי, במכל שכן מהא דסעיף י"ד, דכהן מזכה לישראל שיקבלם מיד מכירו של כהן וכו', שהרי שלוחו של אדם כמותו וכו'. עכ"ד הפר"ח.

וזכרתי תואר שם (ס"ק ו) כתב שפשט הדרשה משמע שגם אם מינה שליח לא מהני, וצ"ב מאי שנא מכל דיני התורה ששלוחו של אדם כמותו. וכתב ב' טעמים בדבר אמאי לא מהני שליחות בנתנות כהונה: האחד, שהנותן מתנותיו לשליח יכול השליח עצמו לאוכלם, כיון שאין להם בעלים ידועים, וכמאן דאמר אין מתנות יוצאות בדדיינים [וכדפסק השו"ע שם סע' ל"א], ואם כן הנותן לשליח לא קיים מצוותו, דהא לא זכה בהם כהן, "ונתן" אמר רחמנא, והרי לא נתן, כיון שיכול השליח לזכות בהם, ואין הכהן או הנותן יכולים להוציא מיידו בדין, להכי קפיד קרא על הנותן ליתנם לייד הכהן, ובזה הוא דמקיים המצוה. ב. דהקפיד הכתוב שהכהן עצמו ילך אצל בעל הבית ליקח מתנותיו ולא ישלח אליו שלוחו. עכ"ד.

וזכרתי מה שכתב בדרך הראשון, שהשליח יכול לזכות בהם לעצמו, צ"ב, הרי יד השליח כיד הכהן, ומשבאו לייד שליח הרי הם כבאו ליד כהן, ואחר שזכה בהם הכהן הוי ממונו של כהן, ואם אוכלם השליח שפיר יכול הכהן לתובעו בדין, כדאמרי' להדיא בגמרא בחולין ק"ל ע"ב, דכשבאו לייד כהן המתנות דין. ונראה שכוונת הפרי תואר, שהשליח יכול לבטל השליחות ולומר שכוונתו הייתה לזכות בהם לעצמו, ובכה"ג לא זכה בהם הכהן, וכדאשכחן במתני' רפ"ג דקידושין שהעושה שליח לקדש לו אשה והלך השליח וקדשה לעצמו מקודשת לו, אלא שנקרא רשע. והכא נמי חישינן שיעשה כן השליח⁴. אבל צע"ק לומר שדין זה

⁴ הלום ראיתי למהרד"פ בחסדי דוד (בחולין פ"ט), שכתב להקשות על הפרי"ת דהניחא אם מינהו שליח להולכה, שאמר לו קחם והביאם לי, אבל אי מינהו לזכות בשבילו, הרי מייד כשבאו ליידו זכו הבעלים, ולא מצי השליח לזכות לעצמו, כדמצינו בפ"ק דב"מ בסוגיא דמגביה מציאה לחבירו, דאי אמר זכה לי, מייד כשהגביה זכה המשלח. ועי' חו"מ סי' רס"ט. והכא נמי כיון

הוא הלכתא לרשיעי. ואם ס"ל להפרי תואר דלא מהני שליח קבלה במת"כ, הי"ל לבאר מנ"ל זאת. ועי' להלן שהבאנו שאמנם המחנ"א צידד בזה, ומסיק דמהני.

עכ"פ לפי דברי הפרי תואר בדרך הראשון, נדחית ראיית הפר"ח מהא דסעיף י"ד [ומקורו בגמרא בחולין קלג ע"א] שיכול הכהן לזכותם לאחר שיקבלם מייד הישראל המכירו, דהתם ליכא הך חששא, ואינו שליח הכהן לזכות בשבילו, אלא זוכה ונוטלם לעצמו ברשות הכהן. אבל לדרך השני של הפרי תואר, לכאורה לא אתי שפיר, דאם הקפיד הכתוב שילך הכהן עצמו אצל בעל הבית וכו', אמאי מהני הכא. אלא דלענ"ד ראיית הפר"ח מעיקרא צ"ע, הרי במכירי כהונה עסקינן, ומכירי כהונה הוי כאתי ליידיה, ומה ששולח הישראל ליטול אינו שיזכה מהישראל לכהן, אלא שיזכה מהכהן בשביל עצמו, דהא כבר זכה בהם הכהן ממילא. וצ"ע. שוב ראיתי שכבר המחנ"א בהל' זכיה סו"ס ט' דחה ד' הפר"ח מהא דסעי' י"ד, כמ"ש. ועכ"פ לכאורה הדרך השני של הפר"ח נסתר מסעיף י"ד הנ"ל, דאי קפיד קרא שילך הכהן ליטול בעצמו, אמאי מהני הכא. ודוחק לומר דבמכירי כהונה לא קפיד. וצ"ע.

עוד ק"ל על הפרי תואר, דהנה בגיטין (ל ע"א), על מ"ש המשנה שם, מלוה אדם מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהם מחלקן וכו'. ושאלת הגמרא, ואע"ג דלא אתו לידיה? אמר רב במכירי כהונה ולויה, ושמואל אמר במזכה להם על ידי אחרים. ופירש רש"י: אע"ג דלא אתי ליידיה, בתמיה, אע"פ שאינו נותנן לכהן ויחזירם לו קתני מתני' דפריש עליהן, וכיון דלא מטו לידיה מאן זכי ליה להאי כהן הך תרומה שיקבלנה זה בחובו והיאך יצא ידי נתינה וכו'. במזכה להן ע"י אחרים, כשהוא מפריש מוסרו למעשרות ביד אוהבו, ואומר זכי במעשר זה לפלוני לוי, והוה ליה כמאן דמטא לידיה וחוזר ומחזירן לו. ע"כ. ופסקו הפוסקים כרב וכשמואל, דלא פליגי אלא בפירושא דמתני', לא בעיקר הדין, כמבואר בגמ' שם.

זלשמואל לא מיירי במכירי כהונה, והמתנות אינם מגיעים כלל ליידי הכהן והלוי, והזיכוי על ידי אחר הוא רק כדי לקיים מצות נתינה, ואותו אחר

שמשיך זכה הכהן, והו"ל ממונו, ותו לא מצי לזכות לעצמו. וא"כ בכה"ג אמאי לא מקרי נתינה לכהן וכו'. ע"ש. ולפי מה שכתבתי לק"מ, דהחשש הוא שמא קודם שיגביה עבד הכהן יכוון לזכות בה בעצמו, דכל כה"ג גם במציאה זכה לעצמו. ומה שכתב הרמ"א בסי' רס"ו סעי' ו', דאין המגביה נאמן לומר לצרכי הגבהתיה אפילו היא בידו. יע"ש באחרונים שנתחבטו בזה, והעמידוהו בכמה אוקימתות. ע"ש. [ומאי לא הוקשה להם ממתני' דהעושה שליח וקדשה לעצמו, היינו משום דאי אמר בפירוש בפני עדים שמקדשה לעצמו, ודאי מהני. והו"ה בנדו"ד, אם יאמר בפני עדים שמגביהה לעצמו]. ועכ"פ נראה פשוט, דאם כבר אכלה אי אפשר להוציאה מידו. ואכמ"ל. **הכותב.**

מחזיר המתנות ליד הבעלים, שהוא כפרעון חובם, שהקדימו מעות ללוי, ועצם הקנאת המתנות לכהן וללוי נעשה על ידי אחר בתורת זכיה. ואי נימא דהמצוה היא "ונתן לכהן, ולא לשלוחו", אמאי מהני. ובשלמא להראשונים שסוברים שזכיה לאו מטעם שליחות, אלא עדיפא משליחות, וכמו שהוכיחו שכ"ה שיטת הרמב"ם והרשב"א ועו"ר [והבאנו ד' הראשונים וגדולי האחרונים בזה בהער' למחבר"ר יו"ד סי' ס"א אות י"ז. יע"ש], לדידהו אפשר לומר דדוקא שליחות לא מהני אבל זכיה על ידי אחר מהני, אבל להתוספות והרא"ש ועו"ר שכתבו להדיא שזכיה מטעם שליחות היא, קשה טובא אי קפיד קרא אנתנית מתנות כהונה, שיתן הבעלים לכהן ולא לשלוחו, היכי אמר שמואל דמהני זיכוי על ידי אחר. וצ"ע.

ב. וראיתי במחנה אפרים (הל' זכיה סי' לג) שהביא מהירושלמי במעשר שני [פ"ד ה"ד] "וכי אדם עושה שליח לקבל מתנה"⁵, כלומר לזכות בממון לחברו. וכתב: ולפי האי סברא מספקא לי אם יכול כהן לעשות שליח לקבל חמש סלעים של פדיון הבן, ונפקא מינה דאם נאבדו מידו של שליח, אם נפטר האב מחיובו. וראיתי למהרש"ל ז"ל שכתב דאם אין כהן בעיר שיכול לזכות לכהן החמש סלעים ע"י אחר. ומתוך דבריו נלמד במכש"כ אם עשה הכהן שליח. ולע"ד אין נראה לי כן וכו'. אמנם היכא דעשה הכהן שליח לקבל חמש סלעים נראה דאפשר דמהני, ומ"ש בירושלמי וכי אדם עושה שליח לקבל מתנה, היינו משום דס"ל כשנוייתא דאביי דאמר בפ' הזהב [מט, א] דדריש הין שלך צדק דלא יהא אחד בפה ואחד בלב, אבל אה"נ דיכול לחזור בו אח"כ, והכי מבואר בירוש' שם. אבל לדידן דקי"ל דבמתנה מועטת אסור לחזור בו, נראה דודאי מצי למעבד שליח, שהרי הירושלמי תלי הא בהא. ובירושלמי דמאי נראה שאין אדם יכול לזכות בשביל חברו אלא כשראוי הזוכה לזכות לעצמו, ולפי זה צ"ל דהיה דפרק כל הגט [גיטין ל, א] "דמזכה להם ע"י אחר", איירי כשמזכה להם ע"י כהנים. ובמכילתא⁶ דרשו "ונתן לכהן ולא לשלוחו של כהן". ונראה דאיירי בשלוחי ישראל. וה"ה מי שיש בידו מעות שהקדיש לצדקה סתם, ועכשיו רוצה לזכותם לעני פלוני ע"י עשיר, דלא קנה, כיון דאינו ראוי הזוכה ליטול לעצמו, שהרי הוא עשיר. ולענין מעשה יש להתיישב בדבר בסוגיין דמציעא דף ט' ע"ב. עכ"ל המחנ"א זצ"ל.

וזחנז בתחילה נסתפק המחנ"א אם יכולים הבעלים לעשות שליח לזכות המתנות לכהן, והביא הירושלמי, דלא מהני, והטעם משום דשליח קבלה יכולה לעשות האשה, אבל לא הבעל, ואומר הירושלמי שגם במתנה אין הנותן

⁵ נסחתינו וכי אדם עושה שליח לקבל דבר שאינו שלו. הכותב.

⁶ ל"מ במכילתא, אבל הוא בפסיקתא זוטרתא שהביא הפר"ח הנ"ל בראש דבריני. הכותב.

יכול לעשות שליח קבלה שמייד כשמגיע לידו יחשב כאילו הגיע לייד המקבל, דאין אדם עושה שליח לקבל דבר שאינו שלו. ותמה על מהרש"ל שכתב שיכול למנות שליח לזכות במקום הכהן. ועי' ברמ"א יו"ד סי' ש"ה, סע' י', שכתב שאין האב יכול לפדות על ידי שליח. ובאחרונים שם האריכו בזה. ע"ש. ולכאורה להרמ"א כשם שלא מהני שליחות גם זכיה לא מהני, אבל ראיתי במהרי"ט אלגאזי הל' בכורות פ"ח אות ע"ט אות א', שהביא הגמרא בבכורות (נ ע"א) דרב אשי שדר לר"א ברי דרבינא שיבסר זוזי בפדיון הבן, ותמה מזה על הרמ"א, וכתב שאפשר דשם מיירי בזכיה על ידי אחר, דלא חשיב כשליחות כלל אלא כאילו נעשית המצוה על ידו ולא על ידי שלוחו. אבל לפי המחנה אפרים שסובר שזכיה לא מהני, לדידיה שפיר יל"ד דשליחות מהני. ע"ש. וק"ק אמאי תלאו במחנה אפרים, הרי יש ראשונים הסוברים שזכיה מטעם שליחות, ולדידהו ודאי מוכח דמהני שליחות ואף זכיה בפדיון הבן, דלא כהרמ"א. וצ"ע.

זבעיקר תמיהת המחנ"א מהירושלמי, לפי פירוש הר"ש סיריליאנו שם לק"מ, דבאמת גם להירושלמי אם בפירוש אמר לו לזכות לפלני במתנה שפיר מהני, רק מיירי דלא אמר לו זכה, אלא קבל, ובזה לא מהני, משום דלאו בידו הוא למנות שליח קבלה. אבל אי אומר לו זכה שפיר מהני. וא"כ מהרש"ל שכתב שיכול לזכות על ידי אחר, מיירי כשאומר לו זכה. רק המחנ"א לשיטתו דמפרש הירושלמי וכי אדם עושה שליח לקבל מתנה "כלומר לזכות בממון לחבירו". ועי' למהרי"ט אלגאזי בקהלת יעקב בתוס' דרבנן (אות קי"ט, דפר"ר דף כ"ח ע"א), שמפרש ד' הירושלמי כהמחנה אפרים, דבמתנה אין אדם יכול לעשות שליח קבלה, ויכול המקבל לחזור בו גם אחר שהגיע ליד השליח, ולא ילפינן מגט. ומ"ש בכל התורה כולה שלוחו של אדם כמותו, היינו בשליח הולכה וכו'. ע"ש.

זע"י במנה אפרים הל' זכיה סי' ט', שהבי"ד הפר"ח סי' ס"א הנ"ל, שמשמע מדבריו שאם אמר הכהן לישראל שיתן המתנות לשלוחו יצא ידי חובת מתינה, דשלוחו של אדם כמותו. והשיג עליו המחנ"א דליתא, דכל זמן שלא באו ליד כהן לא זכה בהם, ולא קיים מצות נתינה. ע"ש. ולא כתב שם טעם, אבל טעמו הוא כדכתב בסי' ל"ג הנ"ל, דלא מהני שליח קבלה במתנות כהונה. אמנם באמת בסי' ל"ג חזר וצייד בזה, וכתב דאפשר דמהני והירושלמי כאביי וכו'. וזוהי גם מסקנת מהרי"ט אלגאזי שם, והביא שכ"כ להדיא הרמב"ן בכתובות דף ס"ט, דמהני שליח קבלה במתנה כבגט. והביא יישוב המחנ"א הנ"ל, דהבבלי פליג. ע"ש באורך.

זמ"ח שהביא המחנ"א מירושלמי בדמאי דאין אדם יכול לעשות שליח אלא כשראוי השליח לזכות בעצמו, וכתב דלפי"ז לא מהני שליח לזכות במתנות כהונה אלא בשליח שהוא כהן, ושמואל שאמר (בגיטין ל ע"א) במזכה להם על

ידי אחר, מיירי כשהאחר הוא כהן. והמכילתא [וצ"ל הפסיקתא] "ונתן לכהן ולא לשלוחו", מיירי בשלוחו ישראל, ולא קנה כיון שאינו ראוי לזכות לעצמו וכו'. הוא פלא גדול, איך סתם הש"ס בגיטין במזכה על ידי אחר, ומיירי בכהן. והרמב"ם ועו"ר הביאו דין זה ולא כתבו שמדובר בכהן. וצ"ע.

ג. וראיתי בנתיבות המשפט (סי' רמג ס"ק י), שכתב על דברי המחנ"א הללו: מה שהקשה מהא דפרק כל הגט במלוה מעות את הכהן דמוקי לה במזכה ע"י אחר, וכו', לק"מ לפי מה שכתבתי לעיל בסימן ק"ה [סק"ב] דבמקום שאין לו בעלים כלל יכול לזכות בעצמו בלי שליחות לצורך חבירו, רק להוציא מרשות בעלים צריך שיהיה הזוכה שלוחו של בעל הממון, ומשור"ה בהפקר ומתנות כהונה יכול כל אחד לעשות עצמו שליח ולזכות בשביל אחר, דהא לית ליה בעלים כלל, משא"כ במציאה דכל זמן שלא אתי ליד זוכה הוא של בעלים כמו שהארכתי בזה לקמן סימן רס"ב [סק"ג], שאין הזוכה יכול לעשות לעצמו שליח לזכות לאחר רק כשנעשה שלוחו של בעל הממון. עכ"ל הנתיבות.

זבחזרמנותיח דמר, מאי דפשיטא ליה דבמתנות כהונה יכול לזכות לכהן על ידי עצמו, בגיטין ל' ע"א הנ"ל, דמייתי הנתיבות עצמו שם, אמרו "במזכה להם על ידי אחר". וכן מובא בראשונים. משמע דלא מהני על ידי עצמו. ורש"י שם כתב: "במזכה להן ע"י אחרים, כשהוא מפריש מוסרו למעשרות ביד אוהבו ואומר זכי במעשר זה לפלוני לוי, והוה ליה כמאן דמטא לידיה, וחוזר ומחזירן לו". הרי דס"ל דעל ידי אחר בדווקא הוא, ולא מהני על ידי עצמו.

זיש לדחות, דבהיא דגיטין מאי דבעינן על ידי אחר, אינו לזכות לכהן, רק הוא כדי שיוכלו הבעלים לחזור ולזכות בהם, דהזוכה לכהן מחזירן לבעלים בחובם, ואם לא יזכה לכהן על ידי אחר איך יחזור ויזכה על ידי עצמו, הרי הוא זיכה לכהן תחילה, ולא מסתבר שיכול בעצמו לחזור ולזכות לעצמו, דאם יעשה כן יראה כמבטל מעשיו הראשונים, ומבטל ההקנאה לכהן, ולכן צריך שיהיה על ידי אחר. אבל בעלמא, לזכות לכהן לגמרי שיהיה של כהן, י"ל דשפרי מהני על ידי הבעלים עצמם, דלאו דידהו הוי. ודוק.

[ההמשך בגליון הבא בס"ד]

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
ראש כולל זרעים שע"י המכון
למצוות התלויות בארץ אלעד

הלכות חלה

סימן שכד סעיף ב

[המשך מגליון קודם]

ב. עירב כמה עיסות מה' המינים ועשאן עיסה אחת

זחנז הט"ז כאן (סק"ב) כתב דנראה דה"ה אם עשה מכל אחת עיסה בפני עצמה ועירב עיסות עד שנעשו גוף אחד מצטרפין כשאין בכל אחד כשיעור, דהא אמר בירושלמי דדוקא בדיבוק על ידי נשיכה אין הכל מצטרפין, משמע דאם הם נעשו ואחד (צ"ל כאחד) הוה בלול וכו', ע"ש.

זחביא הט"ז דהפרישה ס"ל דהבצקות לא מצטרפות, וכתב הט"ז דהוא תמוה מאד. ע"ש. והישועות יעקב על השו"ע כתב דהט"ז והפרישה לא הביאו ראיה לדבריהם, אבל הוא מצא ראיה לדברי הט"ז בירושלמי פ"ק (דף ב:) תני רבי חייא וכולן שבללן תבואה קמחין ובצקות מצטרפין וכו'. והוא כסברת הט"ז [וגם הביא החלת לחם (סי' ג סק"י) ראיה לט"ז מהירושלמי]. והוסיף הישועות יעקב דהנה הגמרא דידן במנחות (דף ע:) הזכירה ברייתא זו, וחקרה למאי הילכתא, אמר רב כהנא לענין חדש, רב יוסף אמר לענין חמץ בפסח, רב פפא אמר לענין מעשר שני, דאי אכיל להו חוץ לחומה לקי, רבא אמר לענין טומאת אוכלין, ואילו לענין חלה ליכא מאן דאמר, ומשמע דגמרא דידן פליג אירושלמי וס"ל לגמרא דידן דבצקות לא מצטרפות, והוא כסברת בעל הפרישה. וסיים הישועות יעקב דלפ"ז נראה קצת דהלכה כדבריו, ע"ש.

זחנז ראיה זו שהביאו הישועות יעקב והחלת לחם מהירושלמי, כבר הזכירה המאירי (ריש מסכת חלה), שכתב שאם גלגל כל אחת לבד ואח"כ בללן זו בזו אף זו דינה כבלול, והוא שאמרו בירושלמי תני ר' חייא וכלן שבללן תבואה קמחין ובצקות מצטרפין, שלא מיעטו אלא את הנשוק, ואף בזו שאלו עירס ראשי עיסות מהו ר"ל שלא בלל את כל הבצקות אלא שבלל ראשיהן והדביקן זה בזה כאלו שתיהן חלה אחת, ופרשו בה שאף זו דינה כנשוק, שאף הנשוק נסרך הוא בחברו עד שאם יפרד זה מזה ישאר מזה בזה, ואעפ"כ אין מצטרפין, והוא שאמרו שם והדין ר"ל עירס ראשי עיסות לאו נשוק הוא אינו מצטרף, ע"ש. וכן כתב הרמב"ן בהל' חלה מכח הירושלמי הנ"ל. ע"ש.

זמנא שגמרא דידן לא פירשה הברייתא לענין חלה הסביר הרמב"ן שם הטעם דתבואה וקמחין לאו בני חלה נינהו והירושלמי שהביא ברייתא זו לענין חלה מפרש הא דרבי חייא הכי קתני וכולן חמשת המינים הללו שבללן תבואה וטחנה או קמחין ועשאן עיסה כאחת או אפילו בצקות שבללן וערסן מצטרפין לחלה וכו', ע"ש.

וזחאז"ז (הל' חלה סי' רי"ד) פירש דברי הירושלמי באופן אחר וז"ל תני ר' חייא וכן כולן שבללן תבואה קמחין ובציקות מצטרפין עם ראשי עסיות (פי' כמו ראשית עריסותיכם) אמר ר' יוסי וההן נשוך לאו כמעורס הוא ואת אמרת אינו מצטרף אף הכא אינו מצטרף. פי' רבי חייא היה שונה שאם לש בצק ואין בו שיעור חלה ולקח קמח או תבואה בעין כמו שהם ובללן עם הבצק מצטרפין עם הבצק לשיעור חלה ולחייבו בחלה. וקא מהדר לו ר' יוסי שאין זה אלא כמו נשוך דפרישית לעיל דאין מצטרף. וכתב האו"ז דקיי"ל כר' יוסי דאין מצטרפין דאמרין בפ' רבי ישמעאל במנחות תנא התבואה והקמחין והבציקות מצטרפין זה עם זה, למאי הלכתא אמר רב כהנא לענין חדש וכו' ואילו לענין חלה ליכא מאן דאמר, הלכך כר' יוסי קיי"ל דלא מצטרפו לחלה, ע"ש.

וזחנזח לפי פי' האו"ז בירושלמי אין לנו מקור לדינו של הט"ז דאם בלל בציקות זה עם זה דהוי דינם כבלול. אמנם גם סתירה לדינו של הט"ז אין בידנו דמה שאמר רבי יוסי בירושלמי דדינו כנשוך ופסק האו"ז כוותיה מיירי בלש הבצק עם קמח ותבואה בעין ולעולם בלש שתי בצקות זה עם זה יודה רבי יוסי דדינו כבלול, ודו"ק.

[ההמשך יבא בגליון הבא בס"ד]

הרב יוסף צברי שלט"א
כולל זרעים שע"י המכון למצוות
התלויות בארץ – אלעד

בענין צירוף סובין ומורסן לחלה

המשך מגליון קודם

אלא דלפי פירוש זה תחזור הקושיא על שיטת הי"א הנ"ל ברשב"א ובמאירי, שכן אם לפי פרוש זה הוצאת והחזרת המורסן מגרעים את כל העיסה, שע"י שהמורסן הוא קשה החזרתו גורמת שכל העיסה תיפסל לאכילת אדם, כמו שחשבנו בהו"א להסביר ברוקח, ולפי"ז הוא יחלוק על כל הראשונים, אלא שמה שמתקשה המורסן זה גורם לו רק להיפסל מחמת עצמו, שהוא לא יוכל שוב להצטרף לשיעור חלה, אך לא שהוא יפסול לאכילה את כל החלה, וא"כ חוזרת השאלה הקודמת, מדוע קאמרי הנך י"א שהחזרת המורסן היא זו שפוסלת את העיסה לאכילה, דאי הפסול מצד שהיא אינה נאכלת נימא לפסול זה בפ"ע ולמה לנו לקושרו עם ענין החזרת המורסן, שנראה במהותו ששייך לדין צירוף יותר מאשר לדין ראוי לאכילה. וצ"ע. ודו"ק.

ה. דברי רבינו מנוח בענין עיסת הכלבים

ונציין רק את דברי רבינו מנוח על הרמב"ם בפ"ו מהל' חמץ ומצה הל' ה', וזה לשונו: "עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה יוצא בה ידי חובתו וכו'. א"ה, הא מילתא במסכת חלה (פ"א מ"ח) ותני התם דחיבת בחלה וכו'. ומייתי לה במסכת יו"ט (כ"א ע"א). ובירושלמי (חלה פ"א ה"ה) איזהו עיסת הכלבים כל שערב בה מורסן, ומתניתין נמי אמרה כך בזמן שהרועים אוכלין ממנה יוצא בה ידי חובתו. ונראה לפרש כל שעירב בה מורסן, כלומר שמעורב בה מורסן מתחילתו, ולא שעירב הוא בו מורסן, דהא תנן (שם פ"ב מ"ו) חזר לתוכן פטורין מן החלה, ודוקא כשלא היה בה שיעור חלה עד שהחזיר בה המורסן, עכ"ל רבינו מנוח שם.

הרי שמדברי רבינו מנוח מוכח דאע"פ דבירושלמי הביאו לדעת ר"ל בלשון "כל שעירב" בה מורסן, ודחק הוא בלשון "עירב" ופירש "שמעורב בה" מורסן, כדי לא להדחק לפי הענין וההלכה, ולפיכך שפיר פירש את ב' הסוגיות באופן דבמתני' דפ"ב דחלה אה"נ מיירי רק לענין צירוף, ומשו"ה כשעירב הוא עצמו מורסן לתוך הה' רבעים לא מהני להצטרף לחלה, דליכא שם עיסה עליה, אלא

א"כ היה מעורב בתחילה עם העיסה, וכדפי' הרשב"א, וכפשטות רהיטת הסוגיא. וכ"ז לא שייך לנידון של עיסה הראויה לאכילה, ומשו"ה כאשר ר"ל שדן על עיסה ש"אין הרועים אוכלים ממנה" שנפסלת מדין וטעם אחר, והזכיר ר"ל דהמורסן הוא הפוסלה, על כרחק דלא מיירי אלא במורסן המעורב בה כבר, דאי במערב בה הלא אי ליכא בה שיעור חלה נפסלת היא מדין צירוף ופטורה היא מחלה מדין וטעם אחר. ושמא י"ל שבנקודה זו גופא שנדחק בה רבינו מנוח בלשון וביאר שפיר סוגיין לפי הענין, נדחקו הי"א הנ"ל ברשב"א לפי הענין, רק משום שרצו לבאר לשון "שעירב בה" מורסן דהירושלמי כפשוטו שהוא זה שעירב בה, ולפיכך פירשוה כמתני' דפ"ב דחלה, ונכנסו לפסול אחר וערוב פרשיות שנו כאן. והיה להם לדחוק בלשון כרבינו מנוח ולסדר הסוגיא כנ"ל דב' נושאים הוו הכא. ודו"ק.

רק שעל דברי רבינו מנוח יש להעיר, דסו"ס היה לו מקום לפרש גם את לשון הירושלמי כפשוטו וגם את סוגיין כפשוטה, והיינו אי היה מעמיד הוא את המשנה בדליכא ה' רבעים, וכמו שפירשו כולם, דפסול החזרת המורסן בה אז הוא מדין צירוף, דאין המורסן יכול להצטרף לשיעור ה' רבעים, אך את הירושלמי יכל הוא לפרש באופן שיש כדי שיעור חלה באותה עיסה שאז כבר לא מתחיל הנידון והפסול של צירוף, דמכאן ואילך דיינינן רק על הפסול של חלה הראויה להאכל לאדם, ובכה"ג כל שמצרף כמות מורסן הגורמת שעיסה זו תיפסל לאכילת אדם פוסל הוא עיסה זו לחלה, וזה בין שמערב מורסן אח"כ בין שהמורסן שבה בכמותו פוסלה לאכילת אדם, וא"כ אי הוה מפרש רבינו מנוח דבירושלמי מירי בדיש שיעור היה יכול הוא לפרש ד"עירב בה" כפשוטו הוא, אף שעירב בה ממש, דפסול אחר הוא כבר, ואמאי פירש וחיבר בין מתני' להירושלמי שאף הירושלמי מירי בדליכא שיעור לאותה עיסה ולפיכך הוכרח לפרש שעירב היינו דהמורסן היה בה מכבר ולהדחק בלשון ולא לפרש בשופי כמשנ"ת.

ושמא י"ל דרבינו מנוח רצה לפרש את ר"ל בפירושו למתני' דעיסת הכלבים אליבא דכל האופנים והמשניות דחלה, וכדי שלא יהא אפי' מצב שבו יסתרו המשניות להדדי, או שיחשבו שהם סותרות מבלי לדעת את החילוק ביניהם, לכן העמיד דמתני' דעיסת הכלבים תהא מיירי אפי' בדלא היה שיעור

[ההמשך יבוא בגליון הבא בס"ד]